

NAŠI ZAPISKI

SOCIALISTIČNA REVIJA

XII. LETNIK

ŠT. 4—6

1920

VSEBINA:

	Stran
1. <i>Dr. Drag. Lončar</i> : Kaj in kako?	77
2. <i>Hermann Wendel</i> : Nemčija in Jugoslavija	81
3. <i>Abditus</i> : Demokracija ali diktatura?	85
4. <i>Dr. Štefan Sagadin</i> : Volilni red za konstituanto	87
5. <i>Dr. Metod Dolenc</i> : Preosnova kazenskih sodišč	92
6. <i>Dr. Mih. Rostohar</i> : Psihologija narodnosti. (Dalje prihodnjič)	97
7. <i>Fran Erjavec</i> : Agrarno vprašanje in komunizem	99
8. <i>Dr. Fr. Goršič</i> : O ciljih in metodah slovenskega pravoznanstva	103
9. <i>Dr. Rad. Krivic</i> : T. G. Masaryk o socializmu in socializaciji	109
10. Pregled:	
I. Politika: a) Po razpadu Avstro-Ogrske. (—n)	111
b) Tretja internacionala (—n)	111
II. Socialna politika: a) Agrarna reforma (—n)	114
b) Razvoj organizacije kovinskih delavcev. (Ign. Mihevc)	115
c) Tuberkuloza kot obrtna bolezen. (St. Kline)	116
III. Gospodarstvo: a) Trboveljska premogokopna družba. (—n.)	117
IV. Literatura: a) <i>Dr. B. Senekovič</i> : Obrtno pravo in delavsko zavarovanje. (Dr. Fr. Goršič)	118
b) <i>St. Protič</i> : Nacrt ustava. (Fr. Erjavec)	120
c) <i>Dr. M. Vesnič</i> : O društvu naroda. (—ec)	121
d) <i>K. Kautsky</i> : Die Sozialisierung der Landwirtschaft. (Fran Erjavec)	121
V. Revije: a) Gospodarski vestnik. (—ec)	122
b) Popotnik. (—ec)	122
c) Čas. (Fran Erjavec)	122
VI. Kultura: a) Vojna in književna produkcija. (C. K.)	123
VII. Umetnost: a) Delavske predstave v lanski sezoni. (Fr. Albrecht)	123

Naši zapiski bodo izhajali odslej redno. Do novega leta izideta še dva zvezka po 3 številke. Stanejo letno 40 K, polletno 20 K, posamezne številke pa po 4 K. Naročajo se pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91. Naročnino je pošiljati po položnicah, ki bodo po potrebi priložene.

Za uredništvo je odgovoren **Fran Erjavec**. — Last in založba „Slovenske Socialne Matice“, r. z. z o. z. — Tiska Učit. tiskarna v Ljubljani.

DR. DRAG. LONČAR:

KAJ IN KAKO?

Začenjamo novo dobo v zgodovini človeškega razvoja. Svetovna vojna je mejnik med starim in novim svetom. Živimo v času velikih socialnih izprememb: na gospodarskem in političnem polju se porajajo nove tvorbe. Vse vre in išče oblike, v kateri naj živi človeška družba v lodoče. Potrebujemo orientacije, da ne tratimo po nepotrebnem življenske energije, ki nam je še ostala po svetovni vojni. Mislim, da bi nas moralo obvladovati troje idej: slovenstvo, jugoslovanstvo in socializem.

1. Kulturno smo Slovenci. To je naša dedščina po prednikih, ki jo moramo čuvati in izpopolnjevati, ako nečemo, da zapademo mrtvilu. Slovenstvo je izhodišče za vse delo, ki ga opravljamo v raznih panogah človeškega prizadevanja. Kulturno ni jugoslovanskega naroda, ki se šele poraja iz raznih sestavin, med katerimi je tudi slovenstvo.

Med osebo in človeštvom stoji narod kot realnost, ki tvori podlago za individualno udejstvovanje in za individualne pravice živečih in bodočih generacij, kakor pravi francoski socialist Jaurès. Za nas je ta življenska realnost slovenstvo, ki ga ne moremo mehanično žrtvovati brez škode za sedanjost in bodočo kulturo v duševnem in gospodarskem oziru.

Sedanost se naslanja na preteklost in bodočnost se poraja iz sedanjosti. To je razvoj, ki ne moremo in ne smemo biti slepi za nj. Ako danes žanjemo, ne pozabimo na one, ki so včeraj sejali; zakaj brez setve ni žetve. Ako pobiramo sad, ne zaničujemo cvetja, marveč negujemo korenino za svoje potomce, da požene tem lepše in rodi tem obilnejše!

Slovenci se opiramo na zapad, zlasti na Nemce. Poleg mnogo hudega, ki smo ga bili deležni od njih, smo vendar prejeli tudi nekaj dobrega: smisel za organizatorično delo. Tega ne smemo zapraviti, marveč moramo podajati to svojo spretnost ostalim Jugoslovanom. A tudi sami imamo izpopolniti mnogo vrzeli; zakaj naša narodna revolucija še ni izvršena popolnoma, dokler nista združena z nami Korotan in Primorje. Ne more nam biti vse eno, ako bi bila ta dva dela naše domovine

izven naše kulturne sfere, ki je že sama po sebi majhna, ker sta ravno Korotan in Primorje izhodišči naše zgodovine: eno v preteklosti, drugo v bodočnosti!

2. **Politično smo Jugoslovani.** Poleg kulturne svobode nam je prinesla narodna revolucija tudi politično neodvisnost. Na zunaj nastopamo kot enota; zato ni umesten naslov S. H. S. namesto Jugoslavije. Naša državna konsolidacija pa še ni popolna, ker manjka četrti član: bolgarstvo. Dosedanja tvorba je prehodna. Srbsko-bolgarsko vprašanje je treba rešiti v smislu bratstva in pravičnosti, da se krivice v preteklosti nadomeste z enakopravnostjo v bodočnosti.

S tega stališča je že tudi dana državna oblika te bodoče politične tvorbe, ki ne more biti drugačna nego republikanska. Ne zaradi kakšne aprioristične, dogmatične politike, marveč zaradi dejanskega položaja ni mogoče za bodočnost nobeno drugo izhodišče, ako naj bo jugoslovanstvo celotno in edino, ki naj zbere okrog sebe kot kristalizacijske točke ostale narode in države jugovzhodne Evrope v svrhu mednarodnega miru, resnične kulture in civilizacije. Balkan Balkancem!

Življenje je odvisno od človeka in zemlje, kulture in prirode. Vsaka pametna, t. j. smotrena politika se mora ozirati na to dejstvo, sicer ne doseže cilja. Tega se moramo zavedati tudi pri vprašanju notranje uredbe v Jugoslaviji.

Za vsako državo velja načelo, da je blaginja državljanov odvisna v prvi vrsti od dobre uprave. Legislativa je lahko pomanjkljiva; zakaj v državnem življenju ne sme odločati suhi paragraf, ampak zdravi duh zakona, ki se mora ozirati na vse kulturne in gospodarske pogoje, ako hoče, da odgovarja realnosti.

Političen narod smo postali po revolucionarni poti, kar je bilo potrebno in možno, toda narod v kulturnem smislu moremo nastati le po evolucionarni metodi. To je naloga bodočnosti, a vloga sedanje generacije, ki je aktivno ustvarjala ali pasivno doživljala Jugoslavijo, more biti ta, da uravnava potencialno energijo v ono strugo, po kateri naj hodi razvoj v smeri kulturnega in gospodarskega zbliževanja in zenačevanja. Pri tem se mora poudarjati, da vsak pretirani centralizem ubija narodno in državno misel. Dosedanja praksa nam daje dovolj izkustva, kako se Jugoslavija ne sme upravljati. Zato je potrebna kar najbolj široka decentralizacija — upravna in zakonodajna — v okviru kulturnih in gospodarskih edinic.

Slovenija je v Jugoslaviji med najbolj industrialnimi pokrajinami ter po svoji legi in duševnosti najbližja zapadu. To dejstvo morata upoštevati legislativa in administracija, ako hočeta, da bo naša kultura globoka in naša ekonomija zdrava. Skupna točka vseh političnih strank v Sloveniji bi moralo biti to, kako doseči v jugoslovanstvu, t. j. v zvezi z njim ohranitev in izpopolnitev duševnih in pridobitnih virov slovenskega ljudstva.

✓ 3. Gospodarsko smo socialisti. To se pravi: stremeti moramo po taki gospodarski ureditvi družbe, v kateri vlada delo nad kapitalom in ne narobe.

Socializem pojmem gospodarsko in zato ga ne smatram za svetovno naziranje v smislu določenega verstva ali modroslovja. Takó je po svojem bistvu interkonfesionalen in internacionalen v pravem pomenu teh besed: ne identificira se z nobenim svetovnim naziranjem, dasi so njegove oblike nastopanja odvisne od značaja zemlje in ljudi, ki jim narodnost, verstvo ali modroslovje dajejo svoj pečat.

Socializem hoče kot svoj cilj gospodarsko preureditev človeške družbe v smislu podrejanja poedinca celoti ali skupnosti. Zato pa potrebuje, ako neče tiranije, ki izziva vedne upore, duševnega preporoda družbe ali socialne zavesti. Za končni uspeh je vseeno, odkod jemlje socialno zavest: ali jo fundira z versko ali z modroslovno vzgojo. Tudi ne more socializem kot gospodarsko gibanje reševati vprašanja, katera fundacija je bolj mogoča ali trdna, ker vse to spada v okvir teoretične kulture in življenske prakse; toda toliko je gotovo, da je sicer materialen boj prvoten, kadar in dokler vlada glad, a da nasprotno družba, ki hoče biti organizirana na vzajemnosti interesov, ne more pogrešati idealističnega pojmovanja o svetu in življenju. V toliko se torej omejuje pojem socializma, da njegovim prav umevanim interesom nasprotuje vsako svetovno naziranje, ki bi temeljilo na golem materializmu, kjer bi biti izključena svobodna volja, t. j. osebna odgovornost, ki je podlaga individualni in socialni morali.

To je objektivna stran svetovnega naziranja za socializem. In kaj je z njegovo subjektivnostjo? Zveličanje duše naj doseže vsakdo na temelju svobodne osebne volje. A tu se vrše duševna in gmotna nasilja z ene in druge strani. Vsakdo ima pravico in dolžnost, da širi svoje prepričanje z besedo in s peresom, a ne sme ga drugim vsiljevati, sklicujoč se na absolutno resnico, ki si jo prisvaja. V tem oziru veljajo besede Carlylove v spisu o „junakih“: Vsaka resnična misel, ki se naseli v človeško srce, obsega košček večne resnice, ki je nikdar ne dojmemo popolnoma. Kako žalostna, neumna in neverjetna je na drugi strani misel, da so vsi ljudje pred nami, ljudje vseh krajev in časov, živeli v pogubni zmoti, le mi sami smo dospeli do pravega in končnega spoznanja! Vsi iskreni ljudje so bili in so vojaki iste armade, ki ima skupnega sovražnika: kraljestvo teme in krivice. Ali se hočemo ločiti zaradi različne uniforme? Vse, kar je pristno in resnično, je neminljiva last vseh.

Zgodovinsko se javlja socializem pod raznimi sistemi, zlasti pod firmo marxizma, ki je na njem organizirana politična stranka: socialna demokracija. Zgodovina socialističnega gibanja kaže, da so izmed velikih narodov sprejeli marxizem v svoji večini glavno Nemci, dočim so drugod samó posamezne frakcije. Nacionalni ekonom Diehl navaja v knjigi „O socializmu, komunizmu in anarhizmu“ troje vzrokov, zakaj so se njegovi rojaki oprijeli marxizma: prvič nagibajo Nemci k doktri-

narstvu; drugič se radi podrejajo celoti, ki je enotna, a tretjič so jih naglala k temu vladna preganjanja. Sicer vemo, da se to ni zgodilo brez bojev med pristaši Lassalla in Marxa.

Razlikovati je treba med marxistično ekonomijo in filozofijo; zakaj marxizem izvaja nujnost socializma iz določenega svetovnega naziranja. Med strokovnjaki ni dvoma o tem, da ima marxizem kot teorija zasluge za ekonomsko znanost. Marxistična ekonomija se opira na dana dejstva, ki jih sicer razlaga po svoje, a njih veljava ostaja, čeprav njih pojmovanje ni vedno brez ugovora. Ta vprašanja obravnava strokovna znanost, ki ji moramo pustiti svobodno besedo. Pri nas na Slovenskem sta se pečala z Marxovo teorijo vrednosti in nadvrednosti Andrej in Josip Pavlica, zlasti Josip, čigar spis „O bistvu kapitalizma“ (Katoliški Obzornik, III., 1899) je vreden naše pozornosti.

Drugače je s filozofijo marxizma, ki ne odgovarja dejstvom. Ta filozofija je enostranska, ker vso socialnost materializma, kakor bi bili prirodni zakoni eo ipso že tudi zakoni socialnega življenja, kakor bi bil zgodovinski razvoj nujen, t. j. od človeške volje neizpremenljiv, ker se določuje po vsemogočnih gospodarskih silah. To je temeljna zmeta marxistične filozofije, iz katere izhajajo vse druge, ker izključuje, ako hoče biti dosledna, zavestno, smotrno človeško hotenje in delovanje, dočim v resnici vlada v zgodovinskem razvoju vzajemnost med idealnimi in materialnimi faktorji: časih so eni, časih so drugi močnejši, eni so primarni, drugi sekundarni itd. Historični ali ekonomični materializem ima kot znantvena metoda zaslugo, da je mnogo pripomogel k boljšemu spoznavanju socialnih pojavov; toda kot načelo je zmoten.

Ako izločimo iz socializma primesi, ki jih je vanj zanesel marxizem s svojo filozofijo, a se omejimo na marxizem, kolikor je utemeljen gospodarsko s svojo kritiko kapitalizma, potem lahko najdemo cilj in taktiko brez vsake razdvojenosti in nedoslednosti. Pri tem je treba upoštevati duševnost slovenskega naroda, kakor tudi njegovo socialno strukturo. Iste izpremembe se vrše pri raznih narodih različno, kakor so različne njih gospodarske, kulturne in politične prilike. Zgodovina ne pozna šablone in nimamo nobene možnosti, da bi si predstavljali izjemo ravno pri socialnem preobratu današnje dobe.

Svetovna vojna nam je rodila narodno revolucijo, ki še ni popolna, a na drugi strani je s svojimi vzroki in posledicami pospešila tudi socialno revolucijo. Gospodarski red, na katerem je doslej slonela človeška družba, se ni izkazal niti za pravičnega posamezniku niti za smotrnega celoti; zato se mora na načelih pravičnosti in smotrnosti zidati nova stavba. Kako se naj to zgodi? Kdor bi na Slovenskem pospeševal nasilno taktiko, sklicujoč se pri tem na marxizem kot njegov pravi tolmač, ta bi preziral ne glede na zunanji položaj, ki še ni zavarovan, dvoje dejstev:

1. Teoretično marxizem ni vedno zagovarjal iste taktike, nasprotno sta n. pr. Marx in Engels 1872. leta smatrala „Komunistični manifest“

za zgodovinski dokument, čigar program je deloma zastarel, dasi sicer vzdržujeta v glavnem splošna načela v polni veljavi, med njimi tudi opazke o razmerju komunistov do opozicijskih strank, kjer se namreč govori o sodelovanju komunistov z buržoazijo „proti absolutni monarhiji, fevdalni zemljiški lastnini in malomeščanstvu.“

2. Praktično je pri nas marxizem omejen v prvi vrsti na industrijsko delavstvo, ki je maloštevilno v razmerju z drugimi organiziranimi stanov; zato bi ta neznatna manjšina ne mogla biti trajno nositeljica novega gospodarskega reda.

Zgodovinsko ima marxistični socializem zasluge za delavske stanovne, a njegova znanstvenost potrebuje korekture, ker si s tega stališča ne more lastiti monopola za socializem; zakaj uresničitev socializma se ne da kratkomalo določevati po šablonski filozofiji za vse čase in narode enako.

Izhodišče novega gospodarskega reda mora biti pretvarjanje zasebno-pravne kapitalistične organizacije v javno-pravno, pri čemer imata važen pomen strokovno in združeno gibanje. Kakor so različne oblike kapitalistične produkcije in distribucije, tako se tudi socialistično gospodarstvo ne more uniformirati. Gre za smer razvoja. Delo in kapital je pač treba tako urediti, da izgine sedanje mezdnó razmerje in da nastopi gospodarska enakopravnost v smeri solastništva. V kolikem obsegu in kako naj se vrši socializacija, to je odvisno od vprašanja produktivnosti in tehničnosti. Eno pa je jasno, da ni mogoč v večjem obsegu komunizem v smislu popolne skupnosti proizvajalnih sredstev in izdelkov; zakaj umska in npravna neenakost je večén delež človeškega rodu. Kdor neče spoznati te resnice, ta jo mora čutiti prej ali slej.

HERMANN WENDEL:

NEMČIJA IN JUGOSLAVIJA.

Takoj po razsulu Avstro-Ogrske Jugoslovani niso le razbili habsburškega dvoglavega orla, temveč so nastopili tudi proti nemškemu jeziku, iz katerega so takrat čuli še vedno le oholo zapovedovanje včerašnjega gospodarja. Da pa se hkrati s pomijami izlije iz banje posoda, ako se uvede v slovenske šole kot učni predmet namesto nemščine srbo-hrvaščina, odkrito priznava ugleden zastopnik socialistične omladine Fran Erjavec v slovenski reviji „Popotnik“¹⁾. Njegova stvarna in iskrena razprava trdi, da je pouk srbo-hrvaščine nepotreben, ker razume vsak Slovenec za vsakdanjo uporabo dovolj narečja bratskega plemena in se lahko hitro in brez težave v njem izpopolni, dalje da je brez pomena, ker ne nudi ključa do višje kulture. Gledé na to, da bi moral znati vsak omikan Slovenec enega izmed svetovnih jezikov, obravnava

¹⁾ Glej „Popotnik“, 1920 štev. 181.

Erjavec ruščino, francoščino in angleščino v ta namen in odklanja vse tri, ker večini njegovih rojakov ne bo nikdar ali le redko možno, da bi poslušali Rusa, Francoza in Angleža v njegovi materinščini. Pač pa vidi v nemščini „jezik, ki ga govori 80 milijonov ljudi z visoko kulturo in še višjo civilizacijo, narod, s katerim imamo skoro 200 km skupne meje, narod, s katerim nas spajajo tradicije stoletij, narod, ki mu vsekakor dolgujemo zahvalo za pretežni del svoje kulture in civilizacije, narod, s katerim nas vežejo stoletni trgovinski stiki, narod, ki ima navzlic svojemu porazu važen pomen v svetovnem koncertu in ki ga bo imel v bodočnosti nemara še važnejšega.“ Vsa ta izvajanja izzvene v zaključku, naj vsaka srednja šola omogoči Slovencu popolno znanje nemščine.

Ako tedaj pripisuje Erjavec ravno nemškemu vplivu, da Slovenci na polju kulture in civilizacije nadkriljujejo druge Jugoslovane, ki so se vzgajali deloma v madjarskem, deloma v turškem duhu, je omeniti, da tudi ti niso ostali nedotaknjeni od nemškega duha. Da navedemo nekaj zgledov! Dositelj Obradović se je leta 1783. na pragu nove duševne zgodovine jugoslovanstva v Halleju in Lipskem opajal s filozofijo Leibniza in Wolffa, Vuka Stefanovića-Karadžića, velikega reformatorja srbskega jezika, so vnele nepozabne ideje Jakoba Grimma, sodobniki Ljubomira Nenadovića so se okrog l. 1840. na nemških visokih šolah vdajali Heglovemu vplivu, prvoboritelji omladine so se navduševali ob Schillerju in ogrevali ob Heineju. Po pravici imenuje najbistrejša in najduhovitejša glava mlade jugoslovanske generacije, l. 1914. prerano umrli Jovan Skerlić „Nemce prave nositelje kulture v srbskih pokrajinah“. Tudi pri Hrvatih ni nemško vplivanje nikdar ponehalo, odkar se je pojavila nemška romantika v ilirskem gibanju, in že tujke, ki se rabijo v prosti govorici in časopisju Beograda, Zagreba in Ljubljane, jasno kažejo, kateri jezik tvori most do zapadne kulture. Ne le izrazi, ki jih poraja senčna stran meščanskega družabnega reda, kakor „švindleraj“, „štreberstvo“, „lumpovati“, „šuftovski“, „holštaplerka“, in „štrajkbreherstvo“ izvirajo naravnost iz nemščine, temveč mora kdo „s farbom“ na dan, držati ga je „u šahu“, parlament prejme „motivenbericht“ o zakonu, proda se „plac“ za hišo, išče se „mašinski majster“ in pri posetu prestolonaslednika regenta v hrvatski prestolici so ščebetale kratkokrilke: „Kak je herzig!“

Že stiki Jugoslovanov z nemškim jezikom ustvarjajo ugodno podlago za uspešno sodelovanje obeh narodov, ki se, pri enem industrija, pri drugem poljedelstvu, najsrečneje izpopolnjujeta. In ker tvori Donava ono pot, po kateri bi se izmenjavali proizvodi srednje-evropskih industrijskih središč s pridelki južno-evropskega poljedelstva, se jugoslovansko trgovstvo upira nameri, da se zopet oživi načrt prekopa med Moravo in Vardarjem, ki bi pač, kakor svojčas za avstrijsko-srbske carinske vojne, odpiral obkoljeni Srbiji preko Soluna prosto pot do morja, toda gospodarsko neovirano in prosto se razvijajočo Jugoslavijo odvracal od njenih naravnih trgovinskih smeri. Ako namreč Charles Rivet

v svoji knjigi „En Yugoslavie“, ki je vzbudila v Jugoslaviji mnogo veselja, nekam visokoleteče meni, da pričakujejo francoskega trgovskega potnika v Zagrebu in po vsem Balkanu kakor odrešenika „comme le Messie“, spominja njegova smela trditev le na Kürnbergerjev izrek o Francozih, ki korakajo na čelu evropskih iluzij. Francija ni le dežela nezasluženo visoke valute, temveč njeni gospodarski ustvarjajoči sili, ki se udeležuje samo v proizvodnji finega mila in dišav, čipkastih hlačic in svilnatih spodnjih kril, se Jugoslovani muzajo. Z Nemčijo pa so jih spajale pred vojno zelo ozke vezi; jugoslovanski trgovec se je navadil na nemško delo in poslovanje, prilagodil je jugoslovanskemu okusu nemško proizvodnjo. Kjerkoli v Srbiji ali Vojvodini, Hrvatski ali Slavoniji je danes v obratu gospodarski stroj, nam kaže v sto slučajih stokrat znamenje nemške trdnosti. Želja, da se obnovi trgovinske zveze z Nemci na vsej črti, je splošna in nujna. Komaj preteče teden, da bi se časopisje ne pritoževalo in ne opozarjalo beograjske vlade, da je v tem prepovršna. Celo Pašičev in Protičev list „Samouprava“, ki gotovo ni Nemcem prijazna, je napovedoval nedavno živahne trgovinske stike z Nemci in ga je te dni jugoslovansko ministrstvo za trgovino naročilo material za popravilo lokomotiv v Berlinu in ne v Londonu ter da je beograjsko ministrstvo izročilo dobavo železnih vojnih postelj za jugoslovansko vojsko nemški in ne francoski tvrdki, ni to brez pomena.

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev ni v tem smislu tvorba in bitje entente, kakor so bile pred dobrimi sto leti ilirske provincije delo Napoleonovo, kajti stremljenje po narodnem zedinjenju je živelo že davno pri posameznih plemenih istega naroda. Svetovna vojna je bila prav za prav le zgodovinski slučaj, ki je to stremljenje izpolnil. Vendar smatrajo državniki v Londonu in Parizu, ki so med vojno vedeli toliko povedati o enakopravnosti malih narodov, nasledstvene države habsburške monarhije za nekake vazale. „L'Entente“, je pisal prenapeti list „Mercure de France“, „ne peut pas permettre que ces États sortent du plan politique, qu' elle même a tracé.“ A kakor njene zapadnejšie sotrpinke, se Jugoslavija z vsemi štirimi upira nameri, da bi bila orodje ententnega političnega načrta in misel podonavske zveze kot jez Francije proti Rusiji in Nemčiji je zadela zato v Beogradu na odločen odpor. Pravica vmešavanja velesil v notranje zadeve Jugoslavije, določena v onih točkah mirovne pogodbe, ki se tičejo varstva manjšin, več ko dvomljivo postopanje entente v jadranskem vprašanju, pridelitev vsega avstro-ogrškega trgovskega brodovja Italiji, koketiranje Angležev z Madjari, odpravnina Srbiji pri vojni odškodnini z nekaj drobtinicami od bogato obložene mize Francozov in Angležev, vse to je nezaupanje proti mogočnim „zaveznikom“ večkrat prignalo do ogorčenja ter je razširilo in poglobilo spoznanje, da ni dobro zobati češenj z gospodo, pa naj se imenuje Avstro-Ogrska, Francija ali Anglija.

Med tem je sila, s katero udarja na Poljskem ruska pest po evropski mizi, vzbudila odmeve tudi v Jugoslaviji. Države Ljenina in Trockega

doslej razen komunistične stranke ni nihče razumel in so jo vsi odklanjali. Buržuje, ki so pobegnili pred boljševiki iz južne Rusije, so Srbi bratsko sprejeli. V Beogradu živi še danes poslanik, ki ga je poverila davno propadla Kolčakova vlada in v Zagrebu je bil pred kratkim ustanovljen ruski konzulat, a ne sovjetske republike, ki iz lahko umljivih razlogov ne daje podpisov za potovalne listine v Rusijo. Uspehi boljševiškega orožja in upanje entente, da pojdejo Jugoslovani zopet za tujega gospoda v ogenj po kostanj, so razpoloženje temeljito izpremenili. Ako se že v poročilu jugoslovanskih komunistov mednarodnemu kongresu v Moskvi z rečenico o „revolucionarnem plamenu Rusije in Balkana“, ki vpepeli „gnilo Evropo“, vzbuja vseslovanska ideologija o „gnilem zapadu“ in o vlogi slovanstva kot rešitelja, se udaja jugoslovanska javnost rada mnenju, da gre na Poljskem bolj za slovanske kakor boljševiške zmage. O carski ali boljševiški Rusiji se govori: „Nam je vse eno! Sveta Rusija nam je majka!“ A tudi, kjer nastopa namesto mistike racionalizem, vzbuja vstop Rusije v kolo svetovne politike odločujočih velesil veselo upanje, da potegne Ljeningova vlada z londonsko pogodbo križ čez mirovno pogodbo v St. Germainu ter sklepe v San Remu in Spaji, ker vsi ti dokumenti tudi Jugoslaviji niso po volji ali pa so ji celo osovraženi.

Naj tedaj uradna politika in poluradno časopisje v Jugoslaviji kaditiz naprej pred žrtveniki entente, ljudsko mnenje zahteva ločitev od zapadnih sil in kakršnokoli zbližanje z Rusijo. S tem pada tudi nova luč na razmerje do Nemčije. Ker deli namreč Jugoslovani države v one, ki teptajo in v one, ki so teptane, vidi tedaj v nemškem ljudstvu žrtev imperialistične pohlepnosti in ni glas v nebo vpijočega v puščavi, ako beograjska „Republika“ našteva poleg Rusije Nemčijo, Češko-Slovaško, Romunsko in Bolgarijo kot države, s katerimi mora iskati Jugoslavija stikov, ker imamo skupne interese in s katerimi se mora sporazumeti in spo-prijateljiti.

Ako pa Fran Erjavec v svoji razpravi, ki je tudi znak razpoloženja, za Jugoslovane v njih razmerju do Nemčije odklanja vlogo šoli dorastlega dečaka, ki gre mimo svojega včerajšnjega učitelja s klobukom na glavi, ne sme naša učiteljska oholost jugozapadnemu sosеду dan na dan zaračunavati, kar dolguje nemški kulturi. Jugoslovani so danes dorastli in ne potrebujejo varuhov. Le v popolni oslepelosti je možno prezreti, da je temeljito razpoloženje današnjega jugoslovanskega človeka odločen odpor proti vsem kapitalističnim državam, proti vsaki imperialistični politiki. Le prevečkrat so ga varali, da bi se dal speljati na led lepim besedam mogotcev in polasti se ga stud, ako čuje, da najtrdoglavejši in najnedostopnejši tip - Vsenemec že pričenja s svojim ljudstvom šteti kot z „mašilom za topove“ proti ententi in kako nekdo v „Deutsche Zeitung“ bodro nasvetuje, naj vpiše jugoslovansko-italijanske spore med aktivne postavke nemške zunanje politike. Jugoslovani se še nahajajo v taboru entente, toda dasi imajo že vse pripravljeno za odhod, bi jih

mogli taki pojavi neduhovite kabinetne politike iz polpreteklosti, ki nas je privedla v Versailles, nagniti kvečjemu do tega, da svojo opremo odlože in ostanejo na starem mestu.

ABDITUS:

DEMOKRACIJA ALI DIKTATURA?

Tako zvani „znanstveno dognani“ socializem, ki se je začel z Marxom in Engelsom, je vedno poudarjal potrebo in princip demokracije. Na demokratičnih principih je vedno slonelo tudi politično in organizatorično delo socialne demokracije. Do svetovne vojne je šel politični boj proletarskega sloja za ciljem, da se dosežejo demokratično urejene in upravljane države, razen v Rusiji. Tam organiziran in javen politični boj delavskega razreda ni bil mogoč zaradi brezobzirnega carističnega absolutizma. Te države kapitalistična buržoazija ni nikoli vladala samostojno in samolastno kakor nekatere druge zapadne države, n. pr. Francosko in Angleško. V Rusiji je vladala absolutno rodbina Romanov s svojimi generali, plemiči-veleposestniki, birokrati in z armado. Car edini je vladal; vsi drugi so bili njegovi hlapci. Kapitalistična buržoazija je pod tem absolutističnim sistemom imela po l. 1861. zgolj svobodo zbirati v svojih rokah kapital pod pogoji, ki jih je določevala sama. Zato je bila vzgoja ljudstva v demokraciji nemogoča. Odpor proti temu absolutističnemu sistemu v državi ni mogel biti drugačen nego zarotniški, terorističen in nasilen. Neomejena in brezobzirna diktatura od zgoraj je morala izvajati misel na diktaturo od spodaj. Vprašanje je bilo torej stavljeno tako-le: Ali bo vladala diktatorično rodbina Romanov, ali buržoazija, ali proletarijat? V takšnem materialnem in duševnem razpoloženju je demokracija odveč, ker nima nobene prave realne vrednosti.

Demokratična država pa je tista, kjer se oblast naslanja izključno le na socialne sile in je vsaka nasilna razporedba državne oblasti — n. pr. s pomočjo armade — izključena. V demokratični državi sodelujejo pri odobritvi oblasti vse socialne skupine. O razporedbi vpliva na državno vodstvo in upravo odloča vsakdo svobodno ob volitvah v zakonodajne in upravne korporacije. Tu gre predvsem za število. Čim številnejši je sloj, ki se bojuje za oblast v državi, tem bolj je vpliven. Poleg števila slojnih pripadnikov se upošteva zlasti še organizacija in njena notranja moč in zmožnost. Nadaljni socialni faktorji so tudi: moč bojujočega se sloja v gospodarskem življenju in vpliv na produkcijo v obče; politični interes in bojna gibčnost; stanje civilizacije in kulture; atrakcijska zmožnost ideologije itd. Moč proletarskega sloja v kapitalistično organizirani družbi raste neprestano. Kapitalistični razvoj povečuje število proletarcev, sili jih k organizatoričnemu delu, budi njihovo razredno zavest, dviga jih kulturno. Kjer je proletarski sloj v manjšini, tam demokratična država služi posedujočemu sloju. V tem pri-

meru je političen sistem meščansko-demokracičen. Mogoč je tudi kmet-ski demokratizem, ako se zbude in politično ter gospodarsko organizirajo kmet-ske množice. Če pa je delavski sloj številčno najmočnejši, je dobro organiziran in duševno dovolj jak, postane demokracija instrument delavskega ljudstva. V tem primeru zavlada v državi proletarska demokracija. Demokracija torej v političnem življenju menjuje svojo obliko po socialnih faktorjih, ki prevladujejo. Vsak sloj, ki prihaja do politične moči, uporablja demokracijo v svoj prid, v svoje socialne namene. V državah, kjer je na krmilu meščanska demokracija, se radi kapitalističnega razvoja družbe, ki jo njeni notranji gospodarski zakoni nujno ženejo do dozorelosti, pripravljajo tla proletarski demokraciji.

Vsaka država se vzdržuje z nasiljem, to je z armado. Toda v demokracičnih državah se armada porablja zgolj za to, da ščiti državljanske zakone, ki so nastali po volji socialnih faktorjev v državi. Ta pot razvoja vodi koncem konca do odprave razredov sploh, torej v resnično socialistično družbo.

V vseh drugih državah služi armada vsem drugim ciljem, navadno zgolj vladajočemu sloju, ne glede na to, je li ta sloj prebivalstva večina ali pa manjšina. Predvsem v monarhičnih državah je armada tudi orodje posameznih vladarskih rodbin. Tudi sovjetska diktatura se mora naslanjati na dovolj močno armado, ki je orodje enega samega sloja, v tem primeru proletariata. Z nasilstvom oborožene moči uveljavlja v državi en sam sloj svojo voljo, ne glede na to, ali je v večini ali ne. Takšna, na oboroženi moči sloneča slojna državna oblast, pa bodi to v absolutnih monarhijah, kapitalističnih republikah ali v proletarskih diktaturah, je pa vedno odvisna od dejanskih socialnih sil družbe, njihovih gospodarskih razporedbah, njihovega razpoloženja in njihove zmožnosti za uveljavljanje.

Socialne sile družbe se z oboroženo močjo sicer lahko mimogrede tudi podjarmijo, ako se radi tega ne izzovejo prevelika nasprotja med pravno in družabno razdelitvijo moči v državi. V Rusiji se je mogla slojna diktatura proletariata uveljaviti le tako, da je izzvala meščansko vojno, v kateri je bila buržoazija, ekonomsko in številčno slaba, poražena. Druga socialna sila, to je kmet-sko ljudstvo, stoji kulturno tako nizko, da se ne more upreti diktaturi. Nasprotstvo med pravno in družabno razdelitvijo moči v državnem vodstvu ni takšno, da bi se ta slojna diktatura ne mogla vzdržati za doglejdo dobo. Le če se enkrat dvigne kulturni nivo ruskega kmet-skega ljudstva, se utegnejo zbuditi tudi nove socialne moči, ki bodo odstranile sedanjo slojno diktaturo.

Marxistični socializem se je vedno opiral na demokracijo. Potom nje je hotel doseči oblast v državi. Zato so se socialistične stranke potegovale za splošno in enako volilno pravico in se je polagala takšna velika važnost na volitve v zakonodajne in upravne korporacije. Socialistične stranke streme še danes po tej diktaturi demokracije. Ta diktatura pa se močno razlikuje od tako zvane boljševiške

diktature, ki se sicer imenuje tuji diktatura proletariata, toda to dejansko ni. Ruski socializem, kakor ga danes spoznavamo, je despotični socializem, ki ni nastal radi naravnega razvoja družbe, iz dozorelosti kapitalizma, temveč čisto slučajno, iz poloma Rusije v svetovni vojni. Oslanja se na močno armado. Manjkajo mu pa ekonomski predpogoji, zato je sedaj v deželi zavladata velika gmotna beda namesto ljudskega bogastva.

Ne gre za zunanjo obliko proletarske diktature, temveč za njeno socialno vsebino. Diktatura kot trajna oblika slojnega gospodstva proletariata je sicer politična moč; ne more pa z nasilstvom in papirnatimi dekreti v gospodarskem življenju ustvariti tistih nujnih predpogojev, ki so potrebni za trdno družabno organizacijo. Ta politična moč se lahko zruši, zlasti ako armada razpade ali pa se upre. V tem slučaju bivši slojni diktaturi ne more slediti nič drugega kot diktatura ali buržoazije, ali kmetov, ali kakšne vladarske rodbine. Taki družabno-politični sistemi so mogoči tudi le v kulturno in ekonomsko zaostalejših deželah ali državah, niso pa mogoči v deželah, kjer je ekonomsko življenje razvitejše in torej tudi neprimerno bolj komplicirano. Zato srednja in zapadna Evropa odklanja ruski despotični socializem ter se oprijemlje demokratičnega socializma. Letá stremi vzporedno z ekonomskim razvojem kapitalistične družbe po takšni družabni organizaciji, ki bo potrebna vsem ali vsaj večini, ki torej ne bo potrebovala niti armade niti njenega nasilja.

DR. ŠTEFAN SAGADIN:

VOLILNI RED ZA KONSTITUANTO.

1. V parlamentarni državi, kakor je bila v zadnji dobi Srbija in kakor bo očitvidno tudi naša nova kraljevina, ima volilni red mnogo večji pomen, nego v ustavni monarhiji. Saj se pri volitvah odločuje cela smer zunanjega in notranjega državnega življenja. Še večjega pomena je dober volilni red za konstituantno, v kateri se ima odločiti, na katerih temeljih bo zgrajena država.

Zakonski načrt volilnega reda za našo konstituantno je v bistvu srbski volilni red za Narodno Skupščino od 5. jun. 1903. Spremembe in novosti v njem so razmeroma neznatne. Tičejo se deloma organizatorične strani, da se omogoči uveljaviti zakon tudi za nove, „prisajedinjene pokrajine“, ki imajo v mnogem čisto drugo in tudi med seboj zelo različno organizacijo javnih oblasti. Deloma so materialnega značaja, kakor uvedba splošne in enake volilne pravice in kar je s tem v zvezi, kvalificirani kandidati in zlasti način, kako se izračuna proporc.

Seveda ima srbski volilni red svoje posebnosti, ki se nam na zapadu vidijo precej čudne, kakor to, da pri celih volitvah politične oblasti, ki so imele pri nas doslej ves volilni posel v rokah, sploh ne sodelujejo; da

ves posel sestave volilnih imenikov nadzorujejo sodišča, da sodišča odločajo o reklamacijah, potrjujejo in razglašajo kandidatne liste. Nadalje minuciozni detalji glede konstituiranja in poslovanja volilnih odborov, način glasovanja s kroglicami i. t. d. V celoti pa se mora priznati, da je ta volilni red zelo dober in da je volilna svoboda po njem kar najbolj zaščitena.

2. Ne more biti namen teh vrstic napisati cel sistem volilnega reda; le na nekatere najmarkantnejše strani hočem opozoriti. Zelo velike važnosti sta 1. in 2. člen zakona, ker se v njiju nahajajo določila, ki prav za prav v volilni red ne spadajo, ki pa dajejo konstituenti posebno obeležje. Po teh določilih se morajo volitve izvršiti najpozneje v roku 6 mesecev od dneva razglasenja zakona, a konstituanta se mora sestati v 14 dneh po izvršenih volitvah.

Tudi se očrta naloga konstituante tako, da mora skleniti Ustavo in one zakone, ki so v neposredni tesni zvezi z Ustavo, ter zakone finansijske prirode, ki se ne morejo odlagati. Ko konstituanta to svoje delo izvrši in se Ustava razglasi, nadaljuje konstituanta svoje zakonodajno delo kot navadna skupščina; toda to njeno delo ne more trajati delj nego 2 leti.

Zanimivo je pri tem to, da konstituanta glede svoje glavne naloge, ustavotvornega dela, časovno ni omejena; lahko traja tudi več let, lahko se tudi razpusti in odredi volitve za novo konstituento. Seveda mora dekret o razpustitvi istočasno odrediti nove volitve v roku 3 mesecev in sklicanje konstituante v roku 15 dni po volitvah. Pač pa je časovno omejeno navadno, zakonodajno delo konstituante po razglasenju Ustave na dve leti: s pravnega stališča je to anomalija. Zakaj sedanje legitimno Narodno Predstavništvo pač lahko časovno omeji delovanje konstituante do momenta, ko stopi v veljavo nova Ustava, tako da se morajo n. pr., če bi konstituanta ne sklenila Ustave v 2 letih, izvršiti nove volitve, posega pa preko mej svoje kompetence, če določuje nekaj, kar naj bi veljalo po dnevu, ko že velja nova Ustava, ker je od takrat edino nova Ustava merodajno pravo za to, kdo ima zakonodajno moč v državi. Ako bi Ustava določevala drug način sestave skupščine ali odobrila sistem dveh zbornic (senat in skupščina), je jasno, da bi konstituanta kot navadna skupščina ne bila v smislu Ustave pravi zakonodajni organ in bi njeni sklepi ne bili zakoni, razen če se v Ustavi sami kot prehodna določba recipira predpis iz volilnega reda; toda tako daleč se konstituanta ne more vezati!

3. Številno bo konstituanta zelo močna, ker mora priti že na 30 tisoč prebivalcev en poslanec. Znano je, da pada nivo vsake skupščine v razmerju z njeno obsežnostjo in bi si iz tega izkustva morali želeči ne prevelike zbornice. Toda tu je odločilno, da srbska Ustava razlikuje med „navadno“ in „veliko“ ali ustavotvorno Skupščino, ki šteje še enkrat toliko poslancev kakor navadna, ter da pridejo pri večjem številu poslancev čim širše plasti naroda v veljavo.

Koliko natanko bo štela konstituenta poslancev, določi še le državni odbor, ki ima nalogo na podlagi službene statistike prebivalstva odrediti za vsako volilno okrožje število poslancev po številu prebivalstva. Le za mesta Beograd, Zagreb in Ljubljano določa število poslancev zakon sam. To pač zaradi tega, ker so ta mesta kot kulturna središča v zadnjem desetletju brezprimerno bolj narasla nego druga mesta in bi bilo krivično vzeti za podlago ljudsko štetje od leta 1910.

Glede velikosti volilnih okrožij je velika, nenaravna razlika. V Srbiji in Macedoniji so zelo mala, da proporc sploh ne pride do pravega izraza, v Sloveniji temu nasproti izredno velika.

4. Volilna pravica je omejena na samopravne osebe moškega spola. Obžalovati je, da se ni mogla doseči volilna pravica vsaj za one ženske sloje, ki so vsled svoje večje izobrazbe ali samostojnega življenja in pridobivanja dosegle ono stopnjo politične zrelosti, da bi vršile volilno pravico po svoji volji.

Izključeni od volilne pravice so tudi vsi Neslovani v naši državi, torej Nemci, Madjari, Italijani. S pravnega stališča se temu ne da oporekati, zakaj po mirovnih pogodbah ti niso še definitivno naši državljani, ampak imajo pravico se izjaviti za države svojih narodnosti, v nobeni državi pa se ne priznava volilna pravica nedržavljanom. Drugačna je stvar seveda s političnega stališča, s stališča oportunisti. S predlogom, da bi se napravila izjema glede onih, ki se opcijski pravici „odrečejo“, bi se dalo težko kaj doseči, ker je tak „odrek“ za našo državo pravno irelevanten: naša država ne more nanj vezati nobenih pravnih posledic. Trdost te določbe bi se mogla samo tako omejiti, da bi se izvzeli vsi oni, ki imajo na našem ozemlju že gotovo daljšo dobo domovinsko pravico.

Za pasivno volilno pravico je potrebna starost 25 let, in 10 letno bivanje za one, ki so bili v državljanstvo sprejeti.

Posebnost svoje vrste so tako zvan „kvalificirani“ kandidati. Na vsaki kandidatni listi mora biti namreč po en kandidat, ki je dovršil visoko šolo. Če šteje okrožje nad 140 tisoč prebivalcev, pride na vsakih 140 tisoč prebivalcev še en tak kandidat. V Srbiji je bila mogoče ta določba potrebna, da se vzdigne nivô Skupščine, a danes je problematične vrednosti in ima v Srbiji sami mnogo nasprotnikov.

5. Neprimerno trdo stališče zavzema volilni red glede pasivne volilne pravice državnih uradnikov. Že srbski volilni red je izključeval politične uradnike in ljudskošolske učitelje, da prvi sploh niso smeli kandidirati, drugi pa so izgubili službo, če so mandat sprejeli. To se je zdaj še poslabšalo in se je vsem državnim uradnikom razen vseučilišnim profesorjem prava odvzela možnost, da postanejo poslanci. Gotovo je pravilno, da uradnik služi državi, ne pa politiki; toda v naši državi, kjer je tako pomanjkanje inteligence, je vse prej ko oportuno, da se celi sloji najboljše inteligence izključijo iz političnega sodelovanja, in ravno oni

sloji, ki imajo v javni upravi največ izkušenj. Tudi ni nepristranost v državni službi odvisna od pasivne volilne pravice državnih uradnikov. Vsaj v stari Avstriji se to ni opazalo.

6. Kakor že uvodoma poudarjam, so politične oblasti popolnoma izključene iz sodelovanja pri volitvah. V kolikor ne spada posel v kompetenco sodišč in občin, ga opravljajo posebni odbori: volilni odbor na vsakem volišču, glavni volilni odbor za vsako volilno okrožje in državni odbor za vso državo. Predsednike volilnih odborov za posamezna volišča imenuje državni odbor iz sodnikov in subsidiarno drugih pravnikov, člani teh volilnih odborov pa so občinski odborniki in predstavitelji kandidatnih list. V glavnih volilnih odborih predseduje en član najvišjega ali pa višjega deželnega sodišča, odborniki so ali člani višjega sodišča, ali predsednik okrožnega sodišča, mestni župan in po dva predstavitelja vsake kandidatne liste. Državni odbor tvorijo samo člani najvišjih sodišč in predsednik Narodnega Predstavništva. Povsod torej politične oblasti popolnoma izključene, povsod tendenca, dati posel v roke neodvisnim organom!

7. Kandidatske liste mora podpisati najmanj 100 volilcev dotičnega okrožja. Kandidatske liste potrjuje in razglašča okrožno sodišče. Kandidati morajo dati pismeno izjavo, da so privolili v kandidaturo. V enem okrožju ne more nihče biti kandidat na dveh ali več listah; pač pa lahko en kandidat kandidira v treh okrožjih. Vezanje kandidatnih list (Listenkoppelung, Listenverbindung) ni dopuščeno, kar je obžalovati. Če že stojim na stališču proporca, potem se mora sprejeti vse, kar vodi do čim točnejšega izraza proporca, a to je poleg velikih okrožij tudi vezanje list. Vezanje obstoji v tem, da izjavijo predlagatelji dveh ali več list pred pristojno oblastjo, ki potrjuje kandidatne liste, da veljajo te liste pri razdelitvi mandatov za eno listo. Torej se pri razdelitvi naprej ustanovi, koliko mandatov pride na vezane liste skupaj, smatrajoč jih za eno. Dobljeno število mandatov se potem po istem ključu razdeli na posamezne vezane liste.

Na vsaki kandidatni listi mora biti toliko kandidatov, kolikor ima okrožje voliti poslancev.

8. Glasovati se more samo za potrjene in razglašene kandidatne liste (sistem strogo vezanih list). S tem so izključeni vsi razni mogoči načini, znani pod izrazi „panaširanje“ (volilec lahko odda glasovnice s kandidati iz vseh mogočih list), „kumuliranje“ (glasovanje samo za enega ali nekoliko kandidatov na listi), „dekapitiranje“; izključeni so tudi kandidati-„divjaki“. Vse to je v ozki zvezi z načinom glasovanja: s kroglicami. S kroglicami se more glasovati samo za celo listo. Proti kroglicam bo marsikdo imel ugovor; toda priznati se mora, da je pri nepismenosti volilcev — in v južnovzhodnih delih naše države so v veliki večini — ravno in na najpopolnejši način s kroglicami in skrinjicami dosegljiva tajnost volitev. Kroglice pa imajo tudi še to prednost,

da izključujejo ogabno vrsto agitacije — popisovanje glasovnic. Volilec tu do momenta, ko izpusti krogličo iz roke, ohrani svobodo, da glasuje kakor hoče!

Volišče je vsaka občina; večje občine se razdele na več volišč, male občine more državni odbor združiti v eno volišče.

Volilnih legitimacij zakon ne pozna.

9. Glavno je pri proporciju, kako se razdele mandati na posamezne liste, da dobi vsako število glasov odgovarjajoče število poslancev.

Srbski zakon je bil zasnovan na sistemu Hare, tako imenovan po izumitelju. Po tem sistemu se razdeli skupno število vseh v volilnem okrožju oddanih glasov s številom mandatov, ki pride na okrožje. Dobljena številka je količnik. Kolikorkrat je ta obsežen v številu glasov ene liste, toliko mandatov dobi lista. Če se na ta način ne morejo razdeliti vsi mandati, se ostali dodele listam z največjim ostanki. Srbski zakon je pri tem umetno favoriziral večinske stranke s tem, da so se glasovi onih list, ki sploh niso dosegle količnika, takoj prišteli listi, ki je dobila največ glasov. Novi volilni red ostaja pri Harejevem sistemu, odstranjeno pa je favoriziranje najmočnejše stranke. Mnogo bolji je D'Hondtov sistem, ki izvaja idejo, da nobena lista ne more dobiti mandata ali daljnjega mandata. To se doseže praktično tako, da se števila glasov posameznih list dele po redu z 1, 2, 3 itd., dobljeni količniki se vzporedijo po velikosti in sicer toliko, kolikor je mandatov razdeliti. Najmanjši od njih je volilni količnik. Čehi so se v svojem volilnem redu za konstituantno vrnili k sistemu Hare, a ga spopolnili z uvedbo trojnega skrutinija, tako da se pri prvem skrutiniju nerazdeljeni mandati razdele na podlagi novih kandidatnih list, ki pa veljajo za vso državo, ne samo za posamezno okrožje. Pri tem drugem skrutiniju nerazdeljeni mandati se razdele v tretjem skrutiniju po ostankih list drugega skrutinija.

Kolika je razlika med Harejevim in D'Hondtovim sistemom, naj pokaže primer: V okrožju, ki voli 3 poslance, je dobila lista A 300, lista B 600, lista C 250 glasov. Količnik po Hareju je: $1150 : 3 = 383$, torej dobi lista B 1 mandat z ostankom 217, ostala dva mandata padeta eden na listo A, eden na listo C po načelu največjih ostankov. Lista C dobi torej toliko mandatov kakor lista B, akoravno ima ta več nego dvakrat toliko glasov. Po D'Hondtu bi dobila lista B 2, lista A en mandat in lista C nobenega.

Mandati pripadajo kandidatom po vrsti, kakor so v listi navedeni. Računanje mandatov, ki pripadajo „kvalificiranim“ kandidatom, se vrši posebej, a na isti način.

10. Obžalovati je, da ostane verifikacija mandatov v rokah konstituantne, in da se ni sprejelo načelo, da bi o pritožbah zoper volitve razsojevalo sodišče, bodisi ad hoc ustanovljeno, bodisi obstoječa najvišja sodišča. Skupščina s svojo strankarsko grupacijo ne tvori onega foruma,

ki bi garantiral nepristransko in korektno presojo. Dolgotrajne in mučne verifikacijske debate ter mešetarenje za pravico bodo spet za dolgo zadelavale pot rednemu zakonodajnemu delu.

Zakon je prevzel tudi kazenske določbe glede zaščite volilne svobode iz srbskega volilnega reda ter jih mestoma še poostрил. Potrebna bi bila tudi zakonska določba, da se mora ta del pred volitvami nabiti na vsakem sodišču in tudi sicer javno razglasiti, da kdo vsled nevednosti ne zapade strogosti zakona. Glede kazenskih določb je za nas uvaževanja vredna novost uvedba popularne tožbe za volilne delikte: ne samo državno pravdnštvo, nego vsak volilec ima pravico tožbe, ne glede na to, ali brani kako svojo pravico ali ne. Vsi volilni delikti so pregreški in spadajo v podsodnost okrožnih sodišč.

Dr. METOD DOLENC:

PREOSNOVA KAZENSKIH SODIŠČ.

Po razsulu Avstrije smo obdržali vse prejšnje zakone in naredbe za svoje. To skoro ni bilo drugače mogoče. Ob pretečem navalu bivše avstro-ogrske armade na naše pokrajine se je moral vzdržati red, a čez noč novih zakonov in naredeb ni bilo moč napraviti, kamo-lj jih uveljaviti. Tako smo prevzeli od Avstrije tudi kazensko sodno organizacijo. O prestopkih sodi pri okrajnih sodiščih eden, posamezni sodnik, o pregreških in hudodelstvih v splošnem pri deželnih (okrožnih) sodiščih senat (zbor) četvero sodnikov; ako gre za hudodelstva, za katera je zažugana kazen preko 5 let, ali za hudodelstva in pregreške, ki so političnega značaja ali s tiskom storjeni, pa porota, sestojeca iz 3 sodnikov in 12 porotnikov.

Ko je izšel avstrijski kazensko-pravdni red, ki določuje ta ravnokar navedeni ustroj kazenskih sodišč, — to je bilo pred 47 letmi —, je veljal splošno za izboren zakon. Dejali so mu, da je Glaserjevo remek-delo! Sčasoma so se pokazale nedostatnosti, ki so zahtevale popravkov. To se je zgodilo, toda ti popravki se niso tikali ustroja kazenskih sodišč. V stari Avstriji pa so vedno prisluškovali Nemški državi in ker so tam smatrali za dobro, da naj se preosnujejo kazenska sodišča v smislu skabinskih ali večniških sodišč, pričela se je tudi pri nas nekakšna gonja zoper porotna sodišča, in sicer naravnost iz krogov avstrijskega justičnega ministrstva samega.

A predno se pečamo s tem pojavom nekoliko поближе, naj razložim predvsem bistvo spornega problema! Porotniki so sodniki, ki sodijo sami med seboj, brez navzočnosti učenih sodnikov, toda le o vprašanju krivde. Seveda so dobili preje juristični pouk od predsednika porote, to pa pod kontrolo strank, namreč državnega pravdnika kakor obtožitelja in pa obtoženčevega zagovornika. Pri odgovoru na vprašanja smejo soditi po svoji vesti in po svojem razumu samo na podlagi iz-

vedenih dokazov; a odgovarjajo brez navedbe razlogov, zakaj so tako odgovorili in s tem izrekli sodbo o krivdi ali nekrivdi. Skabini ali večniki, po nemško Schöff en, so pa lajiki, ki vstopijo v senat in sodijo o vseh prašanjih, naj se tičejo procesualnega ali materialnega prava, krivde ali kazni, prav tako in v isti meri kakor učeni sodniki. Seveda so primorani navesti tudi razloge za svojo sodbo, saj se morajo njeni razlogi naznaniti strankam!

Torej ta skabinska ali večniška sodišča, ki so bila že davno izvedena v Nemčiji, so bodla pravniške kroge v justičnem ministrstvu tako v oči, da so napravili načrt za preosnovo kazenskih sodišč — posnemaje onega za Nemčijo — z uvedbo skabinskih sodišč, ob enem pa predlagali prav občutno utesnitev delokroga porote. Za to jim je pač v prvi vrsti bilo. A tako gladko stvar vendar ni šla! Prišel je odpor od več strani. Socialno-demokratska stranka se je postavila soglasno po robu taki preosnovi, a tudi odvetništvo se po ogromni večini ni zlagalo s takimi idejami. Znanstveniki so bili deljeni; lahko se reče: tisti, ki so bili po Nemčiji orientirani, so bili za, drugi zoper načrt.

Prišla je svetovna vojna in razsulo Avstrije. Sedaj je nastopilo nekaj čudnega! Republika Avstrija je skraja hitela modernizirati poroto; privzela ji je tudi ženske. Videti je bilo, kakor da hočejo poroto negovati! Kar namah pride prevrat v mišljenju. Najpreje so še uvedli sodnike poedince tudi za nekatera manjša kaznjiva hudodelstva, potem pa so nekako čez noč in v vsej naglici izdelali načrt preosnove kazenskih sodišč v smislu skabinskih ali večniških sodišč. Z zakonom z dne 15. junija 1920, št. 279 drž. zak., so izpremenili senat, ki je obstojal preje iz štirih juristično naobraženih sodnikov v senat, sestoječ iz dveh takih juristično naobraženih sodnikov in iz dveh lajikov, ki naj sodita kakor skabina ali večnika (Schöff en). Poleg tega so tudi še pritiskali k tlom poroto v toliko, da odslej spadajo pod poroto le nekatera hudodelstva, ki so izrecno navedena, od drugih pa le tista, za katera je zažugana kazen preko 10 let (dočim je bila preje meja že 5 let!). Odličen kriminalist dr. Ernst Lohsing nam pripoveduje v letošnji julijski številki „Juristische Blätter“, da so ta zakon v zbornici pretolkli kar čez drn in strn, da osnutka k zakonu niti dunajska odvetniška zbornica ni mogla proučiti in izreči svoje sodbe o njem. Da naglica ni nikjer prida, veli že star pregovor; toda, da v zakonodaji niso poslušali niti odvetnikov, ki naj vendar zastopajo one, ki pridejo pod nož tega zakona, to je greh, ki lahko postane usodepoln.

Pa načnimo vprašanje, kako stoji pri nas s preosnovo kazenskih sodišč! Predvsem je ugotoviti: skrajna sila je, da se s preosnovo začne in sicer takoj, kar pri nas! Ugovarjalo se mi bode, da naj težimo vendar za ujedinenjem zakonov v vsej naši državi. Tiste težnje so povsem upravičene. Ali — mi imamo nedvomno najmodernejši kazensko-pravdni red v naši državi; z namj se zлага oni v Dalmaciji popolnoma, oni v Hrvaško-Slavoniji skoro popolnoma. Prav nobene bojazni ni nam treba

imeti, da ne bi prišlo slej ali prej do uveljavljanja ustroja kazenskih sodišč približno po starem Glaserjevem kazenskem pravnem redu. Seveda mislim tu le na načelna vprašanja. Ali do tistega ujedinjenja utegne še precej vode odteči po Savi iz Slovenije proti Beogradu! Mi pa ne moremo in ne smemo čakati s preosnovo, kratko rečeno zato ne, ker je sila prevelika.

Naša sodišča niso polno zasedena, ker ni moči. Če bi bila množina sodnikov ostala normalna, t. j. tolikšna, kakor je bila pred prevratom, bi mogli izhajati za silo, a navzlic temu bi trpela kakovost pravosodstva. Kajti sodnik, ki hoče ostati dober sodnik, mora biti prost, neodvisen človek, mora imeti zadosti časa, da premisli svoje razsodbe. Ako mora hiteti, da izvrši svojo nalogo v polovici časa ali še preje, seveda ne more razsojevati tako dobro, kakor čil, spočit sodnik, kateremu tudi domače skrbi za ljubi kruhek ter za obleko in obutev rodbine ne kratijo spanja. To pa je, žal, dandanes pri treh četrtinah sodnikov na dnevnem redu!

Ali množina dela se je popetorila ravno glede kazenskih zadev morda. In vse to naj izdelajo sodišča z zmanjšanim številom izmučenih sodnikov? Ne, to je nemogoče. Tu mora priti katastrofa, ako ne skrbimo za nujno reformo.

Treba nam je zakona, naj si bo tudi le začasen, ki naj stori konec mukam naših kazenskih sodnikov. Mislim si pa tak zakon tako-le:

Predvsem je treba poskrbeti, da se vrednosti, katere določa naš kazenski zakonik kakor merilo za višino kazni, primerno zvišajo. Ako bi se vzel kratkoma lo dvajsetkratni znesek vsakega v kazenskem zakoniku in kazenskemu pravnem redu prvotno navedenega zneska, bi po mojem mnenju spravili sedanje vrednostno stanje v sklad s tistim, za katerega je bil kazenski zakon izdan. S tako preuredbo bi se znižalo število porotnih slučajev, a tudi onih, ki so dotlej imela ž njimi opraviti zborna sodišča.

Nadalje bi predlagal, da se zniža število sodnikov, ki naj tvorijo sodni kazenski senat. Če hi so, to že storili z zakonom z dne 18. decembra 1919, št. -, drž. zak. in 1920; preuredili so te senate tako, da sodi sedaj v njih namesto četvero le troje sodnikov. Ta preuredba bi bila simpatična in leži nekako na dlani, če se pomisli, da sodi tudi v civilnih senatih troje sodnikov. (Tudi Hrvatje imajo že od uvedbe kaz. pravn. reda z dne 17. maja 1875, št. 3076, zak. senate trojice za kazni do 5 let, za višje kazni pa senat petorice (§ 12, 13), dočim poznajo poroto samo za tiskovne zločine.) Ali ta problem vendar ni tako enostaven, kakor se vidi na prvi pogled. Mislim, da nikakor ne gre poslabšati stališča — o b t o ž e n c e v. — Pri senatu trojice treba za oprostitev dveh sodnikov, ki tako glasujeta, pri senatu četvorice pa tudi samo dveh; kajti ko si stojita dva oprostilna in dva obsodilna glasova nasproti, obvelja milejši nazor, torej oprostilni! Človek je zmotljiv, a naj si bo tudi opravljen v sodniški talar! Garancije morajo biti podane, da se vsaj v

takih slučajih, kjer gre za enoliko mnenj „za“ kakor „proti“, glasi sodba v milejšem smislu. Zato bi bil principiелno za sodo število sodnikov.

Odločno odklanjam posameznega sodnika za hudodelstva. To bi zahtevalo tudi preuredbo postopanja o pravnih lekii. V Nemški Avstriji se sodi sicer tako, a praktiki so po večini nazora, da se ni posrečil eksperiment s posameznim sodnikom za hudodelstva.

Čeho-slovaška republika je ustanovila z zakonom z dne 4. avgusta 1920, št. 480 drž. zak. izjemo: Kjer predlaga obtožitelj kazni do 6 mesecev in se obtoženec ne protivi, sodi tudi o hudodelstvih le sodnik poedinec (samosoudce), ki ima vse pravice in dolžnosti senata in predsednika hkrati. Za enostavne razprave bi sodnik-poedinec še kolikor toliko zadostoval. Ali ta pogojna, od strank odvisna pristojnost pač ne odgovarja vzvišenemu smotru državne kaznovalne pravice. Pribarantanje milejše kazni s privolitvijo pristojnosti sodnika-poedinca se mi zdi odlozna stvar, s katero se je težko sprijazniti. Še bolj pa odklanjam sodnika poedinca zato, ker pri hudodelstvih ne zadostuje en sam sodnik, kakor hitro gre za količkaj kompliciran slučaj. (Čeprav kazni ne bi bila znatna, ali obsodba radi hudodelstva kakor taka je že nekaj, kar se ne more omalovaževati.) Med vojno sem izkusil, kaj se pravi nositi vso odgovornost za razpravo in razsodbo. Mislite si primer z več obtoženci, mnogimi križajočimi se fakti, nebroj prič. Razpravljajoči sodnik, v senatu predsednik, mora imeti objektivno, nestrankarsko kontrolo sodgovornih sodnikov-juristov, osobito, ko gre za sklepanje razsodbe. Izjavljam, da sem mnogokrat občutil navzočnost topo sodelujočih četvero večnikov oficirjev-nejuristov pri vojaških sodiščih za manjše zlo v primeri z razpravljanjem kompliciranih zadev brez kontrole s sodnikov-juristov. Če razpravljaš v eni zadevi po 10, 12 ur zdržema, lahko kaj prezreš, kar bi bilo usodepolno za obtoženca. Odgovornost mora sloneti na več ramah, ne radi sodnikov, ampak radi obtožencev! To naj se ne šteje za znak ozkosrčnosti ali celo negotovosti, ampak za izraz tenkovestnosti!

Odločno odklanjam tudi skabinska ali večniška sodišča kot taka. V našem demokratičnem času pač ne gre več, da bi se slepomišilo s skabini. Le-ti so v senatu največji revčki! Kako naj si ustvarijo sodbo o kompliciranih pravnih vprašanjih, glede kojih si še teoretiki niso na jasnem; kako naj potem svojo sodbo še utemelje?! Na dlani leži, da se morajo ti laiki prisloniti na juristično naobražene sodnike, kakor hitro zinejo! Zakaj potem mučiti in vlačiti na dan te sodnike, ki niti ne umejo, tudi če bi hoteli, odločevati o jurističnih vprašanjih? In ravno za najvažnejše, ko gre za čast in prostost, naj se kličejo marionetni sodniki?! Pri porotnikih je to drugače! Med seboj se pogovore, svoje mnenje oddajo brez pritiska od strani juristov po prostem preudarku brez juristične navlake: brez razlogov. Tu pride res ljudski, demokratični duh do polne veljave! In tako je prav. Saj gre tu v prvi

vsti za zgolj dejanska vprašanja in za uporabo čuta pravičnosti. V tem pogledu imajo porotniki po svojih življenjskih izkustvih dovolj sposobnosti za sodstvo.

Predlagal bi torej senat dvojice sodnikov. Prvo vprašanje, kaj naj obvelja, ako se oba sodnika ne zlagata, je enostavno rešiti tako, da obvelja vedno le milejše mnenje. Drugo vprašanje, ali ni s tem pravosodstvo poslabšano, ker ne pazi na tek razprave osem oči, ampak le štiri, zanikujem! Če sodita dva, seveda popolnoma izkušena sodnika, sta, rekel bi, vse bolj prisiljena, da pazita intenzivnejše, ker sta oba popolnoma nase navezana in imata tudi vsak polno odgovornost, dočim je pri četverih sodnikih deljena. Tu bi obveljalo vedno le soglasno mnenje ali pa milejše — enega obeh sodnikov! Poleg tega bi se mogla ta dva sodnika menjavati v predsedstvu. Oba bi bila verzirana do pičice v umetnosti predsedovanja, oba bi bila na višku sodstvene usposobljenosti, kar se dandanes ne more vselej trditi o vseh četverih sodnikih kazenskega senata. Vprašanje, ali bi trebalo radi take izpremembe preustrojiti druge določbe kazenskega pravnega reda, se more gladko zanikati. Prav vsa določila — izven onih o načinu glasovanja — morejo ostati v veljavi.

Pri taki uredbi ustroja sodišč bi prihranili polovico kazenskih sodnikov zbornih sodišč! Ako se pa zdi ta preosnova vendar le preradikalna za primere, kjer naj se določi kazen več let, naj bi ostalo pri senatu četverih sodnikov, ako državni pravdnik stavi v obtožnici predlog, da naj se kaznuje storilec s kaznijo najmanj treh let, ali ako oba sodnika zmanjšanega senata soglasno izjavita, da naj pride v to svrho zadeva vnovič pred četverni senat. Po teh razlogih bi imeli pri okrajnih sodiščih sodnike posameznike, ki bi dobili nekaj več posla s tem, da jim pripadejo v pristojnost kaznjivi čini radi zvišanja hudodelstvene meje. Pri zbornih sodiščih bi imeli senate dvojice po ogromno pretežni večini, le v nekaterih redkih slučajih senat četvorice sodnikov. (Izjemni senat šestorice, kadar je porota ukinjena, lahko ostane.) Vsi skupaj bi imeli posla nekako toliko kakor doslej; kajti kar bi pridobili zločinov, ki so spadala doslej pred poroto, bi ne zneslo niti toliko, kolikor bi jih oddalj okrajnim sodiščem. Ostala bi pa porota za vse res težke in za politične zločine.

V kateri smeri naj bi se zakon izpremenil, ki določa, kako se sestavljajo imeniki porotnikov, o tem bi v okviru tega članka ne govoril.

Vsekakor pa bi se moralo tudi v tem oziru storiti korak naprej v smislu demokratiziranja pravosodstva.

Moji predlogi so zasnovani na pogoju, da imamo dovolj dobrih sodnikov v prvih instancah. Danes nam jih še krvavo manjka. Stvar justične uprave mora biti, da predlaga in izposluje sodnikom tako stališče v moralnem in gmotnem oziru, ki bo najboljše izmed dobrih mladih juristov vleklo k vzvišeni sodniški službi.

PSIHOLOGIJA NARODNOSTI.

I. Navajeni smo, dasi predstavljamo narodnost kot nekako podedovano človeško lastnost, ki nam ostane do groba. Kadar so znanstveniki raziskovali narodnost, so obračali svojo pozornost skoro izključno njenim vnanjim znakom. Raziskovali so naroden jezik in literaturo, narodne noše, šege in običaje. Proučevali so pravne in verske nazore narodov ter njih kulturne ideale; končno so tudi s pomočjo velikopotezne sinteze vnanjih znakov, kakovosti las in kože, oblik lobanje in velikosti postave skušali dognati tipične znake rase in narodnosti. Vsa ta hvalevredna prizadevanja pa niso dosegla svojega namena in ga tudi niso mogla doseči zato, ker so pri tem vedno pozabljali na dejstvo, da je narodnost živih narodov element njihovega duševnega življenja, katerega konkretni nositelji so poedinci. Narodnosti torej ne smemo iskati le po knjižnicah in galerijah, po muzejih, v prehistoričnih zbirkah, temveč iskati jo moramo v prvi vrsti v duši narodno zavednega in čutečega človeka.

Gustav le Bon je menda prvi uvidel to pomanjkljivost sociološkega raziskovanja. Poudaril je, da sociologija ne more izhajati brez psihologije, saj ima vsako pleme ravno tako svojo duševno kakor fizično strukturo.¹⁾ Sam je obračal največjo pozornost нравnim, verskim in političnim idejam kot javnim elementom civilizacije in bistvenim znakom duševne strukture narodov, izrecno poudarjajoč, da iz globokih razlik, ki so v duševni strukturi narodov, izhaja tudi različno pojmovanje zunanjega sveta.²⁾ V duševno strukturo živih, narodno zavednih poedincev pa le Bon ni pogledal in ni videl, kako zanimiva in čudovita je sestavnost duše v njenem narodnem mišljenju, čustvovanju in stremljenju.

Moderno gospodarsko življenje s svojimi številnimi prometnimi sredstvi ter mnogovrstno diferenciacijo dela in produkcije je premaknilo narodne množice iz prvotnega ozemlja, jih pomešalo med seboj ter na ta način povzročilo procese raznarodovanja, asimilacije ali narodnega pretvarjanja, ki so povzročili zopet celo vrsto novih in zelo perečih vprašanj. Ta vprašanja pa so nam prinesla tudi spoznanje, da narodnost ni le vnanji sociološki znak kake socialne skupine, ampak da je gibajoca sila v človeški duši, kjer nastaja, se spreminja in se razvija. Skratka, da ima narodnost tudi svojo psihično naravo, v katere bistvo je mogoče videti le s pomočjo psihologije in njenih metod.

II. Psihično naravo narodnosti moremo natanko spoznati le potom samoopazovanja onih duševnih pojavov, ki jih splošno imenujemo narodna zavest oziroma narodno prepričanje. V tem so obsežena tri bistvena vprašanja: 1. nastanek narodne zavesti, 2. njen razvoj, 3. njeni odnosi do нравnega čustvovanja in hotenja.

¹⁾ G. le Bon: Psihološki zakoni razvoja narodov. 1913 str. 7.

²⁾ N. o. m. str. 131.

Ako pa hočete pojmiti bistvo narodne zavesti, je potrebno, da vsakdanje pojave narodne zavesti vzporedite z onimi redkejšimi slučaji narodnega prepričanja, ki jih opazujemo deloma v pojavih narodnega fanatizma na eni strani in narodne ostentativne mlačnosti na drugi strani, a deloma v pojavih narodnega preobrazovanja ali asimilacije. Posebno slučaji tako zvanega renegatstva so ostali do danes nerazrešena psihološka vprašanja, če tudi so precej vsakdanji pojavi političnega življenja.

To so v resnici za psihologa kočljivejša vprašanja, zato ker večina ljudi, ki so take pojave doživljali, smatra to za tajno zadevo svoje notranjosti. In vendar nam ni mogoče kaj zvedeti o njih drugače, kakor da izprašujemo tiste, ki so take pojave kdaj doživljali. Metoda študiranja teh pojavov obstoja torej poglavitno v „testu“, anketi ali izpraševanju z vprašalno polo, s katero pa so združene večkrat velike težkoče; zakaj marsikateri bo poskušal to odpraviti s par brezpomembnimi frazami, s črticami za vsakim vprašanjem ali nestvarnim opravičevanjem, kakor n. pr. „ni mogoče odgovarjati na Vaša vprašanja“, „Nisem sovražnik Čehov“, ali „S politiko se sploh ne maram pečati“. Takih odgovorov je bilo veliko v naših testih. Iz istih vzrokov marsikdo tudi ne bo govoril resnice. Take težkoče pa se vendarle dajo premagati, če se lotimo izpraševanja s potrebno spretnostjo in previdnostjo in lahko dosežemo relativno dobre rezultate.

Uspeh „testa“, ankete je zavisen v precejšnji meri od diskrecije, s katero more vprašanec jamčiti za zaupanje. Zato je priporočljivo, da se anketa, ako je zasnovana v večjem obsegu, poveri več zanesljivim osebam, katerim njihov krog ljudi zaupa. Dalje nas skušnje uče, da bo imela anketa boljši uspeh v izbrazenih krogih, kakor med neizobraženo maso. To deloma zato, ker kažejo več zanimanja in razumevanja za tako anketo, deloma zato, ker so bolj sposobni opazovati svoje duševne pojave, kakor neizobražena množica.

Glede vprašalne pole same poudarjam, da morajo biti glavna vprašanja nedvoumna in točna, razen onih vprašanj, ki so vmes vpletena zaradi kontrole.

Marsikateremu je bila vprašalna pola dobrodošlo navodilo za opazovanje pojavov narodne zavesti. Treba je torej dati vprašancem tudi dovolj časa za odgovor, ako hočemo, da bo vprašalna pola dobro izpolnjena.

Končno je treba vprašalne pole presojati s primerno natančnostjo in strogo preudarnostjo, zakaj — kakor sem že omenil — najkočljivejšim vprašanjem se jih bo veliko skušalo iznebiti s površnostjo, da ne bi preveč povedali ali da nam z gladko besedo prekrijejo resnico.

Vprašalna pola, ki smo jo uporabljali v anketi, obsega 22 vprašanj. Med temi je več kontrolnih vprašanj, ki ali z drugimi besedami ponav-

ljajo isto stvar ali pa obsegajo kakemu glavnemu vprašanju protisloven smisel. Odgovori, ki jih dobimo na kontrolna vprašanja, so merilo pozornosti in razumevanje vprašancev za anketo. (Dalje prihodnjič.)

FRAN ERJAVEC:

AGRARNO VPRAŠANJE IN KOMUNIZEM.

Nedavno je objavil eden izmed vodij madjarskih komunistov, Kunfi, članek, v kojem pravi, da je bil pravi vzrok padca sovjetske diktature na Madjarskem — agrarna reforma. Enako usodo in iz istega vzroka prorokuje tudi K. Kautsky boljševikom v Rusiji.¹⁾

Odkod in zakaj to?

Kmetski živelj je bil povsod in vsikdar najtrdnjša opora konzervatizma. Res je, da ga najdemo pogosto tudi med revolucionarnimi elementi, a to le tedaj, kadar je postal njegov gospodarski in socialni položaj že neznosen, zlasti v dobi fevdalizma in kadar si je zapisala revolucionarna stranka, ki je bila na pohodu, med svoje prve zahteve tudi rešitev kmetškega vprašanja. Kakor hitro so pa dosegle kmetške plasti svoje zahteve, so pozabile na svoje zaveznike (industrijski, oziroma mestni proletarijat), na revolucijo in na ves ostali program ter skrbno čuvala le še pribojevane uspehe.

Tako je bilo tudi na Madjarskem in v Rusiji. Tam je vladal do revolucije uprav srednjeveški fevdalizem. Fevdalec je bil lastnik nepreglednih kompleksov najgostejših gozdov in najrodovitnejših polj, lačno kmetško ljudstvo se je pa pogrezalo vsled pomanjkanja zemlje v vedno večjo revščino in gospodarsko odvisnost. Umevno je tedaj, če so kruha in zemlje lačne kmetške mase prav rade poslušale novi socialistični evangelij, ki je obetal strmoglavit „kapitalistični gospodarski sistem“ in uvesti „nov družabni red“.

„Kapitalistični gospodarski sistem“ so videli utelešen v veleposestniku, „novi družabni red“ bi jim pa dal njegovo zemljo. Popolnoma naravno je tedaj, če so se pridruževali povsod oni revolucionarni stranki, ki bi jim prva pregnala veleposestnika in izročila njegovo zemljo. Na Ruskem so bili to boljševiki, na Madjarskem pa komunisti. Na Ruskem je bilo to še tem naravnejše, ker je tam nejasna, neodločna in obotavljajoča malomeščanska Kerenskega taktika do golega diskreditirala ves „zmerni“ socializem. Ljudstvo, ki je stoletja hrepenelo po zemlji, ki je videlo v takojšnji razlastitvi veleposestnikov edini cilj in edini smisel revolucije, ni moglo in hotelo čakati rešitve tega najbolj perečega socialnega vprašanja na „zakonit“ način, ki bi se vlekel morda leta in leta. Boljševiki so obljubljali rešiti vsa ta vprašanja takoj in brez pridržka, zato je popolnoma umevno, da je šlo za njimi vse kmetško ljudstvo.

¹⁾ K. Kautsky: „Die Diktatur des Proletariats“, str. 44—52.

Vse revolucionarne in radikalne stranke so pa navadno močne le v kritiki in propagandi, a nejasne in sanjarske v pozitivnem delu svojega programa. Enako je bilo tudi pri boljševikih. Dobro so pojмили vso absurdnost današnjega „kapitalističnega družabnega reda“, ki ga je treba brezpogojno „zrušiti“ in postaviti na njegovo mesto „socialističnega“, ki urejuje vso produkcijo in ves konsum na temeljih komunizma. Nekako vsa konkretna oblika njihovega pozitivnega programa je bila izčrpana v meglenih geslih iz dobe realističnega ali — bolje rečeno — historičnega socializma, kar je pa za komplicirano sestavo današnjih socialnih in gospodarskih odnošajev silno malo, rekli bi lahko — odločno premalo.

Nobenega dvoma ni, da je v popolnoma agrarni državi, kakoršna je Rusija, eden najvažnejših problemov revolucije rešitev agrarnega vprašanja. In niti v tem si ni bil ruski socializem na jasnem, ko je izbruhnila revolucija. Križalo se je v tem oziru več popolnoma različnih naziranj. Med teoretiki je prevladovalo stremljenje po ohranitvi poljedelskih veleobratov na komunističnih načelih, a praktični politiki so navadno obljubljali zrevolucioniranim in zemlje lačnim masam takojšnjo razdelitev vseh veleposestev. Kmet je čul le te zadnje, teoretikov pri svoji nizki kulturi in civilizatorni stopnji ni razumel, deloma tudi ni hotel razumevati vključ svojemu „miru“, ki živi še jasno v ljudski tradiciji pri pretežni večini ruskega naroda. Z vso strastjo se je oprijel gesla „vso zemljo kmetom in takoj“ in v tem leži vsa uganka popolne zmage boljševizma v Rusiji.

Načelna nejasnost se je pa v posebno žarki luči pokazala zlasti še po oktoberski revoluciji. Sovjetska vlada je čutila nujnost rešitve agrarnega vprašanja, a vso konkretno obliko naj bi izražala lakonična naredba, ki tvori enega prvih sklepov sovjetske vlade, namreč:

„Takoj in brez odškodnine se odpravi zemljiška lastnina veleposestnikov.“

Poznejši dekreti in naredbe so skušali sicer točneje formulirati rešitev perečega agrarnega problema, a tudi v njih vidimo latentni boj med teoretikom in praktičnim politikom. Vsa veleposestva so proglasili za državno last, vzorna veleposestva naj bi ostala nerazdeljena (prvi odstavek § 3. dekreta o zemljiški posesti), a z ostalimi naj bi razpolagali krajevni sovjeti in uredili njihovo nadaljnje izrabljanje „do končne odločitve konstituante“. Teoretik je hotel s tem preko noči socializirati produkcijo, praktični politik pa utešiti neizmerni glad ruskega kmeta po zemlji.

Omenili smo že, da ruski kmet teorij ni razumel in se zanje tudi ni zmenil, ampak se je enostavno polastil vseh veleposestev in jih razdelil. V krajevnih kmetskih sovjetih so prevladovali srednji in večji kmetje. Ti so se polastili najlepših delov, ostanek so pa prepustili bajtarjem. To seveda ni bila organizirana razdelitev, ampak kaotična oplenitev, zlasti pri „razdeljevanju“ premičnega inventarja. Krajevni sovjet je potem le sankcioniral izvršeno dejstvo.

Taka rešitev agrarnega vprašanja je seveda nasprotovala intencijam komunizma, ki je hotel uvesti zadružno, komunistično agrarno produkcijo, za katero kmet, ki je živel doslej v najstrožjem fevdalizmu, nima prav nobenega smisla, saj stremi mali obrat vedno po popolni in neomejeni zasebni lastnini vseh produkcijskih sredstev. Tako je prišlo do prvih konfliktov med sovjetsko vlado, ki je smatrala kmete le za najemnike državne zemlje in med kmetскими masami, ki so gledale v razdelitvi in prilastitvi veleposestev končno in neizpremenljivo obliko rešitve agrarne reforme. Ti konflikti so se začeli poostrovati zlasti še tedaj, ko so začeli mestni sovjeti v smislu naredb osrednje sovjetske vlade kategorično zahtevati od kmetских sovjetov živil v svrhu aprovizacije stradajočih mest. Kmetje so se temu odločno upirali in posredovati so morali pogosto oboroženi delavski bataljoni. Jasno je, da so se mogle izvajati take nasilne oddaje živil le v bližini večjih industrijskih mest, ven na kmete pa oblast in moč mestnih sovjetov ni segala. A tudi okoliški kmet je našel proti takemu praktičnemu udejstvovanju komunističnih načel kmalu uspešno sredstvo v tem, da je omejil produkcijo na minimum, kar tako opazamo v vseh deželah orientskega despotizma.

Ker z oboroženo silo ni bilo mogoče streti odpora kmetskega prebivalstva, je hotela sovjetska vlada izsiliti komunistično rešitev agrarnega vprašanja z utesnjevanjem volilne pravice v lokalne sovjete, kar nam zopet dokazuje, da komunistična agrarna reforma niti od daleč ni prinesla izenačenja zemljiške posesti in da je priznala kmetски proletarijat kot trajen produkt sovjetske agrarne reforme. V § 65. ustave „ruske socialistične federativne sovjetske republike“ je namreč rečeno:

„Aktivne in pasivne volilne pravice nimajo... sledeči:

a) osebe, ki uporabljajo najeti del v dobičkarske namene itd.“

Ni treba še razlagati, kako se lahko tolmači taka določba, ne glede na to, da je sovjetska vlada upravičena glasom elastičnih določil ustave še poljubno omejevati in odvzemati volilno pravico posameznim slojem. S tem so skušali izriniti iz krajevnih kmetских sovjetov srednje in večje kmete ter oddati na ta način vso oblast v roke kmetskemu proletariatu. Ta naj bi odslej prevladoval v krajevnih kmetских sovjetih in seveda razpolagal z vso „državno“, zlasti z bivšo veleposestniško zemljo.

Vse to na dejanske razmere zunaj po kmetih ni imelo prav nobenega vpliva. Zemlja je bila razdeljena in kmetje so jo držali trdno v svojih rokah, za vse drugo se niso brigali. Sovjetska organizacija je po kmetih tako rahla, da imajo srednji in večji kmetje radi svoje gospodarske premoči tudi trdno socialno pozicijo, ki jo jim je revolucija le še utrdila.

Iz vsega povedanega je tedaj jasno, da se je ruska socialna revolucija popolnoma ponesrečila v smeri komunizma. Bistvo vsega socialnega vprašanja je namreč v popolnoma agrarni Rusiji — agrarno vpra-

šanje. V kolikor ga je rešila sedanja revolucija, ga je rešila popolnoma v meščanski smeri, kar bi dajalo sedanji ruski revoluciji tudi pečat — meščanske revolucije, ki je v svojih početkih le zelo radikalno poravnavana, kakor so to sploh vse revolucije. Principi komunizma se obupno bore za svojo realizacijo le še v industrijskih veleobratih. Ali bodo zmagali? Kdo bi mogel na to že danes odgovoriti? Vsekakor bo imel izid tega velikega boja nedogledne posledice za ves nadaljni razvoj socialističnega nauka.

Ves potek današnje socialne revolucije na Ruskem nam le dokazuje pravilnost marxističnega nauka, ki pravi, da morajo biti revolucije naravni plod socialnih in ekonomskih razmer in so le člen v verigi razvoja, ne morejo biti pa skok. Rusija po svojem dosedanjem gospodarskem sestavu ni bila enotna. Po kmetih je vladal še čisti fevdalizem, mesta so bila že sredi kapitalističnega razvoja. Kapitalistična veleindustrija je ustvarjala že predpogoje za socializem, po kmetih je pa dozorel fevdalizem komaj za meščansko revolucijo, zato je tudi popolnoma naravno, da o kaki socializaciji agrarne produkcije še ne more biti govora, med tem ko se skuša v industriji že udeleževati. S kakimi uspehi, tega žal še ne vemo.

Moderna industrija producira v veleobratih, ki že po svojem značaju izključujejo razdelitev obrata in k njemu pripadajočih produkcijskih sredstev med interesirano delavstvo, zato more biti bodoča oblika produkcije le kolektivna, socialistična. Pri malih obratih, zlasti pri agrarnih, je to ravno obratno, kar smo že zgoraj poudarili. Vsi mali obrati že po svojem značaju streme po neomejeni zasebni lastnini produkcijskih sredstev, zato je kako dekretiranje kolektivne produkcije pri njih enostavno nemogoče. Ta mora postati še le plod dolgotrajnega razvoja, ki zahteva visoko kulturno stopnjo producentov. Tega različni boljševiški teoretiki niso uvidevali, zato so morale njihove teorije kapitulirati ravno pred — agrarnim vprašanjem. Ali bo pa ta kapitulacija odločilno vplivala tudi na komunizacijo ostalih produkcijskih panog? To vsekakor ni nujno potrebno; kajti jasno je, da je marsikaka produkcijska panoga zrela že danes za socializacijo, zlasti one, koje je pritiral kapitalistični gospodarski sistem že do najvišjih meja popolnosti in je torej socializacija le posledica povsem naravnega razvoja. Ni pa naravni razvoj skok iz najizrazitejšega fevdalizma v komunizem, ta vodi že po marxističnih naukih preko kapitalizma.

Ker je sovjetska vlada uvidela, da ni mogoče izvesti komunistične agrarne produkcije s pomočjo dekretov in s silo, je prepustila agrarno vprašanje naravnemu razvoju. To je tudi, kar je tako silno utrdilo njeno pozicijo, kajti ruski kmet se boji vsake reakcije in protirevolucije, ki bi mu ogrožala posest komaj pridobljene zemlje in sovjetski režim mu za enkrat jamči za status quo, vse drugo ga ne zanima. Vendar pa poizkuša sovjetska vlada sedaj uvesti principe komunizma tudi med kmetško ljudstvo, ne nasilno in ne z dekreti, ker ve, da bi ne dosegla s tem

prav ničesar, ampak z vzgojnim delom. Na onih veleposestvih, ki jih je otela pred razdelitvijo in v okolici industrijskih mest, skuša organizirati kmetijske komune (do 1. novembra 1919 so jih osnovali baje 2098 in 4445 zadrug s 320.000 prebivalci in 650.000 desjatinami zemlje), a kaj je seveda to v neizmerni, stotimilijonski državi. In še te obstojajo baje največ na papirju. Tudi sicer o uspehih teh kmetijskih komun še ni mogoče dobiti nobenih količinskih zanesljivih podatkov; zato jih moremo smatrati za enkrat le kot nekatere poizkuse, socialni razvoj pa gre svojo naravno pot dalje preko takih in podobnih poizkusov.

Vse sedanje razmere na Ruskem so še v nekonsolidiranem in revolucionarnem stanju in tudi naredbe sovjetske vlade so za enkrat vse še le provizorij in poizkusi. Jasno je, da bo morala tudi sovjetska vlada stopiti preje ali sleje na pot stalne konsolidacije in definitivne ureditve gospodarskih in socialnih odnošajev. Že dosedanje izkušnje bodo pa dajale za bodoče delo zanesljive smernice, ki bodo v neizmeren prid vsemu svetu. Iz vseh uspehov in neuspehov ruskega sovjetskega režima bo črpal bogate nauke ves svet. Za nas, ki živimo v agrarni državi, bo morda najvažnejše vedeti, jelj kapitulacija ruskega komunizma pred agrarnim vprašanjem dovršeno in neizpremenljivo dejstvo, ali so pa morda odložili to pereče rusko socialno vprašanje le začasno z dnevnega reda. Po dosedanjih dogodkih sodeč, bi sklepali na prvo in, če smemo že iz golega mnenja izvajati tudi nauke, bi se glasil ta nauk:

Agrarno vprašanje je, ki svari pred komunistično revolucijo. In agrarna produkcija je najvažnejša. Njena komunizacija more biti le plod naravnega razvoja, ne pa nasilnega prevrata, ki produkcijo samo ubija.

DR. FRANCE GORŠIČ:

O CILJIH IN METODAH SLOVENSKEGA PRAVOZNANSTVA.

Nismo še našli sebe, niti še nimamo pozicije za sodelovanje pri bodoči zakonodaji. Človek bi mislil, da je naše pravoznanstvo vsaj nekaj že takrat storilo, ko je bil narod zaslutil prihodnji državni preomet. Na sploh je narodov politični zôr zalotil slovensko inteligenco dosti manj pripravljeno nego maso. Indiferentizem naših mlačnih znanstvenikov je kriv nevesele nezrelosti na mnogih znanstvenih toriščih, v nekaterih strokah pa se je pokazala popolna nezmožnost. Da nam je graditi na novi podlagi, ta klic nove dobe nekaj časa ni priklical naših pravnikov v delavnico. Narod se je zmerom bolj osveščal, njegove pravnike pa je prevzemalo zaspanstvo. Vzrok tiči v tem, da je bil duh poljubnega društva slovenskih pravnikov duh nemške pravne zaednice. Za višek časti

smo imeli, kadar je komu uspelo, da se je vštulil v nemško pravno knjištvo. Negermansko pravo za nas ni obstajalo. „Občni del“ in „specialni del“ nemškega sistema so bili naše pravno sveto pismo. Nismo se zanimali niti za code Napoléon, niti za angleško-amerikansko pravo, slovensko pravo nam je ostalo popolnoma tuje, nikar da bi bil kdo podnetil, da iščemo svojega, slovenskega prava. Ker smo popolnoma nepripravljeni, smo zajedniškemu duhu jugoslovanskih pravnikov ovira, in ni se nam čuditi, da stojimo križem rok, presenečeni po nalogah, ki nam jih ukazuje državna zedimba.

Če pregleduješ letnike „Slovenskega pravnika“, moraš oceniti to velikansko delo tako, da je v vseh teh lepih knjigah malokaj nego zbiranje načel in zaključkov, s katerimi so osnove nemško-rimskega prava tlačali v vzorce trdnih pravil. Narodno prebujenje se je prevzelo na pravni jezik, toda duh je ostal tuj. To ni očitek, ampak dejstvo ugotavljam in zasluženje.

Zakaj zasluženje je, da se je ob krepkem podpiranju, ki ga je bil zmožen naš leta 1881. ustanovljeni pravni list, ustvarjalo slovensko pravno imenstvo, in da se je s tem stopoma usposabljal naš jezik za opravični, sodni, uradni in znanstveni jezik. Brez „Slovenskega pravnika“ bi se bili pač še teže dokopali do Pražákove naredbe, nikdar pa ne do sedanjega razvitka sodnega jezika. Uradni jezik bi bil ostal pobožna želja, znanstveni jezik pa deveta dežela.

Hkrati pa je vsakemu očitno, zakaj je društvo „Pravnik“, dasi se je samozavestno smatralo za predhodnika slovenske pravne fakultete, revno omahnilo, ko je prišla državna zedimba s Srbi in Hrvati. Slovenskega prava ni bil gojil, ker je menil, da ga ni. Kje je to pravo, potem pa vprašanje metode, kako priti do njega, to nam mora delati veliko preglavico, ko bi najrajši kar želi na neposejani njivi. Nekaj časa se je zdelo, da se bo dala vrzel za silo s tem zamašiti, da bi Slovence seznanjali s srbskim in črnogorskim pravom. Ako bi bili tej nalogi kos, bi bila že ta zasluga precej velika. A nepripravljeni tudi na to stran, smo bili kos samo eni nalogi: oznanjati tudi še dalje alfo in omego avstrijskega prava. Toda zavedali smo se, da tega prava pač ne smemo tako oznanjati, kakor smo ga oznanjali pod Avstrijo. Zato smo sramežljivo molčali. Pač je sklical „Pravnik“, da bi duhá osvežil, še konec leta 1918. svoj prvi občni zbor, čigar debate in sklepi so vzbudili goljufivo nado, da pride slovenskim pravnikom prva orientacija, toda društveni odbor poverjenih ukrepov ni izvršil. Letargija je trajala poludrugo leto. Da smo dobili pravno fakulteto, tega več mesecev sploh čutili nismo. Brezbrižnost je prevzela tudi sodnike, ki so imeli dne 7. marca 1920. — ne sklepčen občni zbor, ki se ga je udeležilo prepičlo število članov . . .

Skratka: slovenski pravniki so bili v najbolj znamenitem času brez vodstva, brez orientacije, brez lista, brez pouka. Zato je tako globoko seglo propadanje, razsulo v prvi dobi naše svobode. „Slovenski pravnik“ je sedaj izšel, toda pogrešamo v njem, da bi bil programatično zatrobil

nove smernice našega pravnega znanstva. Načelnega načrta nimamo. Položaj je ta, da prehvaljujemo svoje baje moderno in spoštljivo pravno stanje, toda v resnici ne vemo, na čem smo in kako naj ravnamo, da bi vendar že dejstveno šli — pravniki! — narod vodit, vodit ga po labirintih zakonodavnih osnutij, prepojenih s sociologičnimi votki. Zato menda ne bo zamere, ako v okviru odmerjenega prostora poizkusim postaviti kažipot iz dobe, v kateri svojega pravoznanstva zato nismo umeli, ker nismo vedeli resnice, da je pravo mnogostoletna zgodovina narodova. Kakršna je ta preteklost, tako je narodovo pravo.

Omejiti se mi je na dve vprašanji:

I. katero delo nam je nadaljevati,

II. po kateri metodi nam je dosedanje delovanje popolnjevati. — Ni vse slabo, kar je bilo. Ni vse zamujeno, česar še nimamo. Ti dve gesli naj nam bosta vodnici.

I. Dosedanje dobro pravniško delo delim bistveno v tri dele.

1. Pravno imenstvo je dobro razvito. Niti naš znanstveni jezik ni ravno slab, za uradni jezik pa je slovenščina dobro usposobljena. Našim pravnikom sta bila mentorja dva politična jezikoslovca: Cigale, oče naše pravne nomenklature, in Štrekelj, umetnik besedotvorja. Do viška razvit je bil oficiozno ustanovljeni takratni pravni naš jezik, ko je bila ob Babnikovem urejanju in Štrekljevem sodelovanju leta 1894. izšla Pravnikova nemško-slovenska pravna terminologija in ko je bil leta 1895.—1896. Štrekelj, urednik slovenskega izdanja državnega zakonika, predstavil civilno-pravne zakone pa izvršilni red. Prosto kovanje za nove in stare pojme se je pričelo potem, ko je bil Štrekelj odstopil od uredništva državnega zakonika (1897). Dočim je jezik v obče pridobival na prožnosti, je razpadla enotnost stopnjema in se završila v neverjetni razcepljenosti današnjih dni. Vemo, da naša bilanca ni neugodna; toda brez knjigovodje smo, ki bi nam uredil vse razmetane zaloge in popisal imetje v novi knjigi slovenske pravne terminologije. Zopet doseči enotnost v pravnem imenstvu, ta točka starega programa je važna točka programa za bodoče naše delovanje.

2. Judikature objavljati pač ne smemo več po avstrijskih izporočilih, marveč — razen javno-pravnih odločb državnih in še obstoječih pokrajinskih vrhovnih oblastev — moramo objave omejevati na sodbe vrhovnega sodišča zagrebškega in višjega deželnega sodišča ljubljanskega. Tujo judikaturu nam bo upoštevatij izjemoma tedaj, kadar bi se pečala z važnimi modernimi vprašanji. Važnejše, zlasti pa načelne odločbe bi morali naši uradi pošiljati uredništvu „Slovenskega pravnika“ samodejno. Zanimivo bo stališče naših dveh elitnih sodišč proti judikatni knjigi in repertorijem dunajskega vrhovnega sodišča; zanimivo bo, bodo-li sekali v nemško-rimsko pravo preseke kar načeloma ali pa razločujé, kaj je bilo zakon, kaj pa le oktroirana naredba (Hochen-

burger); zanimivo bo, bo-li mnogo prelazov iz tujega pragozda na domovinske poljane ali pa mar ne bo nobenih opominov od te strani za prihodnjo zakonodajo?¹⁾

3. Izdaje (zbirke) zakonov, ki imajo sedaj veljavo kot statut Slovenije, se morajo nadaljevati, celo podvzati se nam je treba ž njimi, da zberemo to gradivo kot del gradiva, ki ga bomo dali novi zakonodaji, dalje pa tudi zaradi tega, ker smo se odtrgali od dunajske matice, odkoder niti v obliki Manzovih izdanj ne bo več za nas porabnih izdanj. Velika je nevarnost, da nam ostanejo uradniki in sodniki brez orodja, ki ga krvavo rabijo. „Pravnikova“ izdanja naj bodo znanstvena. Za poljudne zbirke se bo pobrigati korporacijam, ki jim je mar te reči. Dosedanja zbirka zakonov ni ravno bogata. Ne nedostaja nam samo več javno-pravnih zakonov, ampak niti — *horribile dictu* — prevoda občnega državlanskega zakonika ni med slovenskimi zakoni. Priprave za to prevajanje so bile slabe. Ni da bi o tem govoril, zakaj so bile slabe. Vendar nam ni dvomiti, da imamo nekoliko pravnikov, ki so slovenščine toliko vešči, da spravijo v tok delo, da se objavi tisti poglavitni zakon, na katerem je ves promet. Prazna je ta, da je to delo odveč, češ, da kmalu nastopi „zakonodavec“ nove države. Komur je jasno, da bo trajala nova zakonodaja prej dve človeški dobi ko eno, ta se ravno radi prevoda občnega državlanskega zakonika ne bo več pomišljal. Saj vidimo, da se niti ustava včasih ne uzakoni v dveh letih, čeprav bi se lahko uzakonila. Kdaj bo potem završena prva dolga doba zakonodaje, ki bo izenačevala vse upravno pravo? Kje so še zakoni, ki jih ima država ustvariti za različne panoge družabnega in gospodarskega žitja? Le nekatere partije prometnega prava se dajo lažje uzakoniti, a so tudi poglavja, ki jih bodo mogli kodificirati kvečjemu vzkraj občnega državlanskega zakonika, gotovo pa in poprej, nego bodo javne vsaj poglavitne smernice novega zasebnega prava. Vedeti je treba, da pride občni državljanski zakonik stoprav za kazenskim zakonikom, a niti za njim ne kar takoj, marveč dolgo časa potem. Ako se hočemo za to dolgodobno legislaturo vsaj malo pripraviti, moramo brez odlašanja zamisliti dober načrt za izdajanje zbirke zakonov.

¹⁾ Prvi sešitek „Slovenskega pravnika“ 1. 1920., številka 1.—4., vzbuja malo nadej. Kaj naj rečem n. pr. o evidenčnem reku, da smo postali Slovenci samostalni stoprav 1. decembra 1918, ne pa že 28. oktobra 1918; ako „velja višje deželno sodišče graško glede kazenskih sodišč v prejšnji kronovini kranjski za sodni zbor druge stopnje, čigar rešitve izza časa (scilicet državne diomembracije) do 30. novembra 1918 so pravnoveljavne“ (sklep višjega deželnega sodišča ljubljanskega z dne 19. decembra 1918)? Je še več odločb v tem sešitku, ki so me razočarale. Tukaj naj omenim le še „Gospoda Franja“, ki ga je isto sodišče kot kasacijsko sodišče „osvobodilo“, ne zato, ker si je pridobil zaslug za to, kar smo dosegli, ampak zato, ker ni bil prekoračil „p-zakonu (sc. v Avstriji) postavljenih mej.“ Naši sodniki sodijo o tem, kaj je bilo za Avstrijo prav!

II. V novo metodo včlenjam naslednji dve panogi.

1. Glede znanstvenih razprav smemo pri sedanjih tradicijah vztrajati le v tem tesnem obsegu, da propagiramo za prihodnjo zakonodajo tisto iz rimsko-nemškega prava po avstrijski obliki, kar je ustrezno in dobro za celokupno državo, točke torej, kjer bi v prid ali vsaj brez oškodovanja celokupne zajednice bratskim pravom pripomogli do višje razvojne stopnje, sebi pa do tega, da bi ne doživeli nepotrebnih zdrkov nizdoli. Nikakor ne zadošča več, da smo znanstveniki kos svojemu pravu, marveč znanstveno moramo okleniti stvarino srbskih in črnogorskih zakonov pa prava vseh novih pokrajin, zlasti Bosancev. Študij prava se mora vršiti raz sociologično motrišče in s proučevanjem dejstev prava, osobito posesti, pogodb in dedovanja, ter s promotrivanjem rodbinskega prava. Na tem polju so naši južni bratje prebogati z gradivom, ki ga je bil zbral Bogišić. Tesen duševni krog nam bo dobro širilo proučevanje francoskega pravnega sistema in švicarskih zakonov, še bolj pa študiranje vsaj poglavitnih idej slavnega občnega zakona anglo-amerikanskega, ki ob njem stoprav spoznaš, kaj je narodno pravo. Zakaj dandanes vemo le nekaj, a ne mnogo o tem, kakšno je bilo narodno pravo v Rimu (toda rimsko okolje nam je vse premalo znano), dalje o tem, s kakšno dialektiko so prikrojevali rimsko pravo, da je bilo v Nemcih porabno. To mreno ti odstrani z oči samonikli Common Law. Mnogo se nam bo tudi učiti od zakonov češko-slovaške države in od modernih podnetov drugih, zlasti sosednjih držav. Skratka: razmakniti moramo tesne stene pandektske učenosti tako, da se povzpnejo iz doline šentflorijanske gori na vrh, kjer je razgled po vesoljnem svetu. Potem nam bo v en mah jasno, da spadata pravna nauka oba, teoretični in praktični, v družboznanstvo in da je veda, ki ji pravimo pravoznanstvo, del teoretičnega družboslovja, ki se imenuje sociologija.

2. Nujna točka novega programa je zbiranje in znanstveno proučevanje slovenskega prava, ki je kot pravo prav tako dejstvo, kakor je dejstvo, da je narod Slovencev. Kako naj ta narodič upa, da se bo sotrudno udeleževal zakonodaje, ako ne more svojega prava položiti v referat?

a) Zgodovine slovenskega prava nimamo, toda ta zgodovina ni več bajka. Niso prav imeli, ako so nekdaž učili, da so ohranili Slovenci svoje pravo zgolj v svojem čutenju pa v prisloviceh ter da se nam je osnutja lastne pravne zgodovine mnogo več nadejati od nabiranja še živih pravnih običajev nego od zgodovinskih raziskovanj. Da bi se bil kdo vsaj potrudil, da bi bil zbral narodno pravo, ki je v Valvazorju nagrmađeno! Na čelu Kaspret, za njim drugi, so razkrili po potu zgodovinskega preiskovanja že dosti slovenskega prava. Če vzameš v pretres katerokoli izvirno delo naših zgodovinarjev, vse povsod najdeš toliko izporočil o našem pravu, da potolažen porečeš, da so gori rečene trditve naših starejših pravnikov dovedene ad absurdum. Precstane jim le še dvomna slava, da so ravno one krive brezmarja, ki se je bilo polotilo naših prav-

nikov in zgodovinarjev, kadar je šlo za narodno-pravna izporočila zgodovinskih virov. Mnogo poraztresenega gradiva¹⁾ je zbral in še zbira brez sotrudnikov — skoraj neverjetno! — dr. Franc Kos (Gradivo za zgodovino Slovencev, do sedaj zvezki I. do IV.). Naši pravni zgodovinarji lahko kar prično raziskovati to, kar je v Kosovem gradivu. Seveda je tudi treba proučevati vse, kar se na novo iztakne. V tem prednjači dr. Metod Dolenc. To delo je naloga naših pravnih zgodovinarjev-specialistov.

b) Še mnogo bolj aktualno je samorastlo pravo, ki še živi. Nekdaj je bilo izdano geslo, da nam je treba zbirati domače običaje. Dandanes vemo, da je bila ta beseda medla in napačna. Ponavljali so pač to, kar so učili tuji pismouki, toda storili niso Slovenci ničesar. Da bi bili dobili vsaj isto, kar je podaril južnim bratom Bogišić in kar je po njegovem zgledu dal Bolgarom Bobčev, toda našim pravnikom slovenskega zbornika pravnih običajev ni bilo mar! Med Slovani na jugu smo samo Slovenci sirote. Oznametil „pravni običaj“ pa pojma „pravo pravnih navad“ so se poprej držali, ker je njihova pravna teorija učila, da sta samo dva pravna vira. Moderno pravoiznanstvo je strlo juristični pojem pravnih virov, ki je bil nanešen iz corpusov juris civilis in juris canonici, po katerih je smelo biti pravo le *lex* ali *consuetudo*. Pravni modernisti so prodrli na dno in tamkaj so doznali dejstva, katera je znanstveno raziskovati. Opazovalna veda motri dejstva, na katero se pravo oslanja. Pojem „pravna navada“ je bil skovan za sistem, ki je bil liki most na dveh jarmih postavljen na *Zweiquellen*-teorijo, na legalno pravo pa na „pravo pravnih navad“. Znanstvenik opazuje dejstva, a dejstva vsa, ne samo nekaterih. Eno izmed poglavitnih dejstev prava mu je raba (*die Übung*). Raba ni pravo niti ni delovanje s pravnimi stavki, marveč ona je po (Ehrlichu) pravilo ravnanju v zajednici ter učinkuje (po Jellinku) z normativno silo dejstvenosti, ker uravnava ravnotežje moči v zajednici. Zajednica si — to čutimo na svojem tudi mi prav dobro — daje red v prvi vrsti sama, a mnogo krepkeje in izdatneje, nego ji ga dajeta država in družba. Vse povsod je obilo rab, ki so pravu države tuje. Tudi pravnikom niso znane. Nemški mladini n. pr. priznavajo, da niti prava svoje rodbine ne poznajo, in pripisujejo to neveselo posledico študiju ki jih sili, da proučujejo rodbinsko pravo iz pandekt „kroza pismenost“ in da zametavajo metode, po katerih se svet neposredno motri. Njihovo neznanje, pravijo, obseza ves moderni promet, trgovinsko pravo, vse zasebno pravo, kolikor ga ni v pravnih stavkih, v zasebnem pravu pa zlasti imovinsko pravo zakoncev, rodbinsko in dedno pravo, pogodbe in tudi agrarno ustavo. Vsa to neznano, a dejno, od učenega prava različno pravo je tudi naše samorastlo pravo. Doznaš ga, ako motriš kon-

¹⁾ Glej imenitna izvajanja dr. I. Malova v reviji „Čas“ 1920, zvezek 4. in 5., str. 234 in nasl. o enakopravnosti Slovanov in Bavarcev po sklepih raffelstättskega zbora (l. 903.—905.) pa po ranshofenških dekretih vojvode Henrika (l. 985.—995.). Ranshofenške dekrete je Kos prezrl.

kretnosti primere. Uspevki opazovanja ti odkrijejo bistvo, ki ti tvori podlago, da posplošuješ in izenačuješ. Velik del tega samorastlega prava je narodno pravo, ki hitro pominja, ker ga gušita neprijazna zakonodaja in moderni promet. Žal nam bodi, da je tega prava že toliko odmrlo izza kodifikacije avstrijskega občnega državlanskega zakonika. Odmrlo pravo je stvarina, ki je važna za pravno-zgodovinsko vedo. To je empirična zaznava tistega prava, ki je nekdanj bilo. Hkrati pa smo na dotikalnišču, kjer si sezata v roke pravna zgodovina in moderno pravoznanstvo. Le temu je poleg državnega prava glavna stvarina ohranjeno samorastlo pravo, v katerem je brez dvojbe mnogo narodno-pravnih jedrc. Naloga naša je, da dodajemo sedanje narodno pravo in da mu utremo pot do zakonodavne posvetovalnice. Do vsega ohranjenega prava se dokopljemo po potu empirizma in kolaborizma, torej po metodi, ki jo je bil krenil Bogišić skoraj pol stoletja pred Henrijem Bergsonom z naravnost čudežnim instinktom, pač drugačnim, nego je bil Beselerjev, ki je bil prav za prav zgolj zaslužil nauk o narodnem pravu pa o pravniškem pravu po potu pojmovnih konstrukcij.

Na našem moštvu je torej, da nastopi brez odlaške k resnemu trainingu. Moštva stvar je, da iztrkamo sotrudno metodo, ki je držanje križem rok nikoli ne izcimi. Inače pa nam pač ne preostane drugega nego da stopimo na zakonodavno olimpijado kar z nemško izdajo a. b. G. B.

DR. R. KRIVIC:

T. G. MASARYK O SOCIALIZMU IN SOCIALIZACIJI.

I.

Pred skepsa, ki se človeka polasča glede socializma in socializacije, kadar zasleduje delovanje in nehanje mas, drvečih po geslu svojih voditeljev, iščemo zavetišča pri duhovih, ki so rešitvi teh vprašanj posvetili vse svoje življensko delo.

Masaryk je eden teh duhov in zame največji, pri katerem iščem odgovorov na brezpogojne zahteve trenutka, v katerem živimo. Njegovo „Socialno vprašanje“, „Ideali humanitete“ ter njegove prezidentske poslanice so neizčrpljiv kašipot v labirintu gesel, vzburkajočih strasti in podžigajočih sovraštvo mas. Bolj kot kedaj preje so danes resnične besede, ki jih je napisal Masaryk pred 20. leti, da „današnji socializem s svojo prakso in svojo teorijo sili vsakega k reviziji svoje filozofije in svojega življenja. Socializem je danes crux našega znanja, zavesti in vesti.“ „Socialno vprašanje — to je veliko dejstvo vse te gospodarske in sploh družabne bede, materialne in npravne bede, ki jo imamo vsi in vedno pred očmi, pa če gledamo na potrato bogatinov ali na bedo prole-

ariata, če opazujemo življenje v mestih ali na kmetih, na ulici ali pri ognjišču . . . Socialno vprašanje — to pomenja danes nemir in nezadovoljnost, hrepenenje in strah, nade in obup tisočev in milijonov . . .“

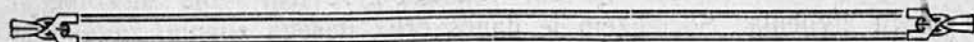
Tako je filozof pred 20. leti objel vprašanja, kakor ta danes gibljejo svet. Ali se vam ne zdi, kakor bi bil Masaryk slutil dobo, ko bo socialno vprašanje stopilo pred svet v pošastni pozi s kategorično zahtevo, da se reši. In ljudi se polaščuje strah in groza, ker niti njihove vednosti, niti njihova vest ni na to pripravljena. Masaryk je vse svoje življenje javnega političnega delovanja porabljal za to, da je dramil, opozarjal in dajal navodila za rešitev tega, kar bo nekoč brezpogojno treba rešiti.

Za rešitev velikih problemov, kakor sta socializem in socializacija, je treba priprave, kajti po Masarykovem naziranju se socialno vprašanje ne da rešiti samo z gospodarskimi reformami, temveč je treba za to paralelnih reform nravi in nazorov. Prihodnja družba mora imeti razvitejši smisel za pravičnost, večjo ljubezen do bližnjega. Le na tem temelju bodo človekoljubne gospodarske, politične in svetovne reforme trajne, sicer ne. Ljudje brez višje družabne morale ne ustvarijo in ne obdržijo socialno pravičnejšega reda. V gospodarskem življenju ne odloča samo organizacija, gospodarski red, temveč tudi srce in vest posameznikov.

Masaryku socialno vprašanje torej ni vprašanje samo enega sloja, temveč vprašanje vseh slojev, vsega naroda. „Socialno vprašanje ni samo delavsko vprašanje, kakor l. 1848. ni bilo vprašanje samo kmetijskega ljudstva. Socialno vprašanje se ne tiče samo enega razreda in kaste, temveč je vprašanje vseh, mora se rešiti celo in pozitivno, kar pomenja prosvetliti in ogreti glave in srca vseh, pomenja dati moč duhu nad materijo, pomenja odriniti samoljubje.“ S tem je jasno podano Masarykovo stališče napram razrednemu boju. Masaryku „življenje ni samo boj. Ne pomišljam se trditi — pravi — da čutijo ljudje vseh razredov svojo vzajemnost, da je med ljudmi in razredi odkritosrčna človečnost, ne prevelika, ampak več je je, nego nam razni materialisti pridigajo. In to čustvo človečnosti ima vpliv, in sicer velik.“ („Socialno vprašanje.“)

Vulgarni socializem hoče človeka potlačiti na golo štev. 1, štev. 2 itd., ker mu ljudje niso nič, razmere vse. Masaryku so pa razmere — ljudje. Masaryk je za močne individualnosti, kar je vse nekaj drugega nego skrajni individualizem Stirnerja ali nitschejevski nadčlovek. Individualnost, kakoršno ima v mislih Masaryk, je prežeta ljubezni; toda ne svetobolne ljubezni do vsega človeštva, ki je v dejanju enaka ničli, temveč učinkovite ljubezni do bližnjega.

(Konec prihodnjič.)

PREGLED.

POLITIKA.

Po razpadu Avstro-Ogrske. Radi utrujenosti narodov po svetovni vojni in odločilnega vpliva entente se je vršila dosedanja likvidacija bivše donavske monarhije dovoljno mirno. Ostala pa je nerešena množica nacionalnih in gospodarskih problemov, iz katerih se lahko vsak čas razvijejo usodepolni konflikti. Zato je politika nasledstvenih držav danes še docela samostojna, le geografična lega in medsebojna gospodarska odvisnost jih sili k iskanju skupnih potoč. Brezdvomno je tudi, da je imela bivša Avstro-Ogrska neprecenljivo večji vpliv pred vojno v evropskem koncertu nego pa njene male naslednice po razpadu. Razlog zato ne tiči samo v njih mali efektivi sili, temveč tudi v njih medsebojnem nasprotstvu, ki jih slabi napram zapadnim velesilam. Jadranskega vprašanja n. pr. naša država ne bo mogla nikdar samostojno rešiti. Ako abstrahiramo od pretenziji Italije, ostane naša morska obala še vedno edini izhod na morje za vse veliko zaledje podonavskih držav. Macedonski in albanski problem sta v tesni zvezi z vprašanjem našega položaja na Balkanu, prvi zlasti glede našega razmerja z Bolgarijo. Vprašanje Banata lahko vsak moment izzove krvav spopad z Madjarsko. Položaj drugih naših sosedov je več ali manj enako negotov. Vsa ta dejstva nujno silijo države — naslednice k snovanju koalicij, ki naj bi jim varovale v slučaju konfliktov hrbet. Naši in češki državniki so osnovali tako zv. malo entento. Madjari pa snubijo Rumunijo in Poljsko. Med tem pa postajajo notranja socialno - politična vprašanja vedno bolj pereča in bodo postala v bodočem desetletju odločilni faktor tudi v zunanji politiki.

V nemški Avstriji n. pr. so vse buržoazne stranke silno zavzete za kooperacijo s sedanjo reakcionarno Ogrsko. Njih skupni cilj je obnovitev stare donavske monarhije. Socialistični Dunaj je tako danes velik plus v jugoslovanski zunanji

politiki. Pričakovati je, da se bodo v bližnji bodočnosti vse države ob Donavi in na Balkanu koalirale v soglasju s svojo notranjo socialno-politično smerjo. Rusija posega vsak dan vplivnejše s svojimi idejami v evropski razvoj. Stari buržoazni militarizem, ki je bil do sedaj osnova mednarodne politike, gubi dnevno svojo notranjo upravičenost in privede lahko do hudega državnega poloma. Sama zunanja vojna disciplina pomeni v sedanjem svetovnem boju idej zelo malo.

Skorajšna in solidna likvidacija vseh nacionalnih in gospodarskih nasprotij je prva zahteva pametne državne politike. Vsak udar z mečem pomeni danes propad države. V notranji politiki pa mora dobiti vodilni vpliv kmečki in industrijski proletariat, ki tvori jedro države. Socialni in politični preobrat v Evropi se ne da ustaviti. Kdor se mu bo ustavljal, bo padel prej ali slej strt v prah!

— n.

Tretja internacionala. Angl. Independent Labour Party je poslala meseca maja t. l. svoja voditelja R. C. Wallbead in Clifford Alleu v Rusijo, ki sta konferirala z Ljeningom, Radekom in drugimi voditelji boljševizma o možnosti osnovanja enotne delavske internacionalne. Stavila sta več konkretnih vprašanj boljševiškim vodjem in dobila na nje odgovor v posebnem pismu, ki je podpisan od »Eksekutivnega komiteja tretje komunistične internacionalne«. To pismo je s stavljenimi vprašanji in primernim uvodom dala imenovana stranka v angleščini ponatisniti in razposlala to brošuro socialističnim strankam s prošnjo, da ji sporoče svoje naziranje glede možnosti obnove enotne socialistične internacionalne, v kateri bi imela vsaka socialistična stranka popolno avtonomijo ter svobodo akcije glede na druge združene stranke.

U uvodu brošure čitamo, da bo Independent Labour Party naknadno publicirala vtise, ki sta jih dobila njena odposlanca v Rusiji. Glede vprašanja združitve ozir. nezdružitve angleškega socializma s

tretje internacionalo si J. L. P. ne prikriva, da bi združitev pomenjala diktaturo ene struje t. j. komunistov, ki zahtevajo, da sprejmejo vse druge socialistične stranke njih politiko in metode glede realizacije socializma: Premišljeno provociranje meščanske vojne, razorožitev buržoazije in oborožitev proletariata, diktatura in teror revolucionarne manjšine nad apatično in brezmočno večino, razbitje parlamentarizma in ustvaritev novih oblik vladanja in upravljanja s strani manjšine.

Pismeni odgovor »Eksekutivnega komiteja tretje komunistične internacionale« obsega sledeča poglavja: Komunizem in druge smeri v delavskem gibanju, Diktatura proletariata in angleško delavstvo, Sovjeti in parlament, Besede in dejanja v komunistični internacionali, Komunistična internacionala in uporaba parlamenta, Komunistična internacionala in Labour Party, Komunistična internacionala in socialistični centrum, Angleškim komunistom in Neodvisni delavski stranki (Independent Labour Party).

Iz tega zanimivega pisma povzamem: nekatere misli: Na vprašanja svojih angleških sodrugov — se glasi v pismu — o razliki med komunizmom in drugimi oblikami socializma, najlažje odgovorimo, ako pogledamo nazaj na ves razvoj socialističnega gibanja od dneva njegovega rojstva do časa njegove krize, t. j. do perijode svetovne vojne (Imperialist war) in do današnjih bojev za realizacijo socialističnih principov. Marx in Engels sta postavila v »Komunističnem manifestu« principe revolucionarne borbe proletariata, ki mora po diktaturi odstraniti privatno lastnino in podružabiti produkcijska sredstva. Velika učiteljica nista prišla do teh metod kot edinih, ki vodijo do cilja, po teoretičnem razmišljanju, temveč po opazovanju in študiju meščanskih revolucij in revolucionarnega gibanja delavstva, t. j. angleških čartistov.

Že v začetku pa sta se Marx in Engels borila proti vplivom, ki so hoteli speljati socializem v malomeščanske struje in tako ubiti silo delavskega gibanja. Po neuspehu revolucije l. 1848. sta učila delavstvo, kako naj takoj utrjuje svoj položaj po lastnih političnih strankah in strokov-

nih organizacijah, ne da bi s prekrizanimi rokami čakalo odločilne bitke. Proletariat mora uporabiti vsako krizo kapitalizma in spor med posameznimi skupinami, da zboljša svoj položaj in oslabi pozicije nasprotnika.

V dolgi dobi močnega razvoja kapitalizma pred vojno je večina delavskih voditeljev pozabila, da so to le začasna sredstva perijode organizacije, in jih je zamenjala s končnim velikim ciljem družabne revolucije. Bolje kvalificirani delavci so postali voditelji proletariata. Nje je iavoriziral v gmotnem oziru kapitalizem tako, da se je polagoma v njih utrdila misel, da je spodobna človeška eksistenca mogoča tudi v kapitalističnem družabnem redu. To delavsko aristokracijo so hrabril tudi parlamentarni uspehi in uspehi strokovnih organizacij. Pozabili so na bedo nešteti milijonov nekvalificiranega proletariata vse zemlje, izkoriščenega po kapitalizmu. S to maso so voditelji zgubili stik, ker njih lastni socialni obstoj ni bil ogrožen in ker so mislili, da jih smatra buržoazija za sebi enakovredne. Ustanovili so drugo internacionalo s popolnoma reformistično in kompromisarsko tendenco, začeli smešiti končne revolucionarne cilje proletariata, na katere so začeli gledati kot na simptome otroške bolezni njegovega razvoja. Od Marxovega programa jim je ostala samo še revolucionarna frazeologija. Proti tej reformistični politiki socializma se je borila publicistična smer s Kariom Kautskim na čelu tkzv. socialistični centrum. Za kompromisno politiko se je izrekel Kautsky samo za slučaj, da je narod v nevarnosti. Ta nekonsekventnost ga je zapeljala tako daleč, da je v momentu velike preskušnje popolnoma odrekel.

Drugo in šibkejšo smer v drugi internacionali so predstavljali skrajni levičarji v Nemčiji in ruski boljševiki. Odločilne difference v delavskem gibanju so se pokazale ob izbruhu svetovne vojne. Desno krilo je stopilo v službo buržoazije in zamenjalo bojni klic »Proletarci vseh dežel, združite se!« s klicem po narodni brambli. Podpirali so kapitalistične vlade v vojnih programih in pozivljali proletariat, da se

bori za njih buržoazne protektorje do slednjega diha. To je eden glavnih vzrokov podaljšanja vojne.

Socialistični centrum je protestiral proti vojni le v besedah, bil v »lojalni opoziciji« in igral vlogo Poncija Pilata, umivajoč svoje roke od vsake krivde. Proti tem in drugim je nastopila tretja smer, katero je reprezentiral v Angliji Macleau in njegovi prijatelji, v Franciji Lorient, v Nemčiji Karl Liebknecht in Roza Luksemburg, v Rusiji boljševiki, pobijala izdajalsko politiko socialpatriotov, snovala tajne revolucionarne organizacije in klicala proletarijat k cestnim demonstracijam. Buržoazija jih je vrgla v ječe in poslala proti njemu v boj krvnika.

Razlika med temi tremi strujami socializma mora biti vsakemu jasna. Socialistični reformisti so se javno združili z buržoazijo proti proletariatu in ji pomagali, kadarkoli je potrebovala njihove pomoči. Slepili so mase z zatrevanjem, da je diktatura kapitalistične »protirevolucije« prav za prav le nadvlada »demokracije« in da so krvniki proletariata branilci narodne volje napram revolucionarni manjšini, ki hoče onemogočiti to voljo. Tako je govoril Albert Thomas (Francija) zastopnik črnosotenskega lista »Novoje vremja« razmotrivajoč probleme delavskega razreda: »Kanonov! t. j. česar potrebujemo.«

Socialistični centrum se bori sicer proti imperializmu ne le v besedah, izogiba se pa revolucionarnih metod in zagovarja principe demokratizma.

Edino le komunisti se bore energično in sebe žrtvujoč dejansko za interese proletariata in revnih kmečkih slojev. Polastili so se v Rusiji vlade in ustvarili rdečo armado kot brambo proti atakam kapitalizma vsega sveta. V Nemčiji so branili komunisti prapor komunizma s svojimi lastnimi telesi, umirajoč kot žrtve kapitalizma. Oni se bore za osvoboditev nemškega naroda od ententinega kapitalizma in za njega združitev z ruskim proletariatom pod skupno zastavo proletarske diktature. V Italiji so komunisti na čelu dnevno rastočih milijonov v ofenzivi proti trdnjavi kapitalizma. Rastoči valovi stavk in demonstracij jo pretresajo in združujejo delav-

ske mase za revolucijo. Agitacija za sovjete in njih ustanavljanje pripravlja zmago sovjetske Italije. Edino le komunisti so med vsemi strujami socialisti.

Za nobeno zemljo ne velja bolj zahteva po diktaturi proletariata nego za Anglijo. Angleški kapital je že začenši s 16. stoletjem odvel ljudstvu zemljo in ga nakopičil v delavnice in fabrike. Angleški kapitalizem je najbolj brezobziren in najraje uporablja železo in kri. Neresnične so trditve, o katerih pa je angleška buržoazija prepričala dober del proletariata Anglije, da je angleški kapitalizem miroljuben in da predstavlja voljo naroda. Spomnite se samo na burno revolucionarno periodo pred 50. leti. Churchill zatrjuje danes javno, da je Delavska stranka nezmožna vladati Angliji, kar znači, da bi uporabljal napram delavski večini parlamenta vsa sredstva.

Ni izključeno, da se angleški proletarijat polasti vlade po parlamentarnih volitvah t. j. s sredstvi tkzv. demokracije. Toda silno se moti, kdor misli, da je s tem bitka dobljena. Kakor hitro bi delavstvo hotelo udeležiti socialistični program; takoj bo izbruhnila meščanska vojna. Buržoazija Anglije, najenergичnejša in najspretnjša izkoriščevalka nacionalnih gibanj, najbogatejša v svetu, vladarica ne samo milijonov angleških delavcev, temveč tudi stomilijonskih mas svojih kolonij, si brez boja ne bo dala iztrgati svoje moči in podyreči papirnati volji parlamenta. Angleški proletarijat se ne sme torej toliko pripravljati na parlamentarno zmago kolikor na težko meščansko vojno.

Meščanska vojna je vojna na življenje in smrt med socialnimi razredi, ki ne prenese nikakih obamrljivih institucij in nima časa za govoričenje, ker mora hitro in energično učinkovati. Iz podobnih razlogov so že v meščanskih revolucijah Cromwell in pozneje Jakobinci razpustili parlamente. Proletarska revolucija mora pa delati še energičnejše, ker predstavlja neskončno večji coup d'etat nego vse meščanske revolucije skupaj. Proletarska revolucija, ki hoče spremeniti temelje gospodarskega življenja, ne sme mnogo in dolgo disputirati s kontra-revolucijo. Par-

lament je izvoljen od volilcev, ki so raztreseni po velikem teritoriju in nimajo radi tega direktnega in odločujočega vpliva nanj. Radi tega je dobro sredstvo v rokah buržoazne demokracije. Za delavsko demokracijo pa je potrebno, da ve natančno, kdo da jo reprezentira; radi tega je boljši princip njenih volitev, volitev po posameznih strokah industrije na kolektivni bazi. Delavski predstavitelji morajo biti pod direktnim vplivom in kontrolo mas, ki morajo imeti možnost, da jih vsak moment odpokličejo. Kapitalizem je skoncentriral delavske mase v velikih industrijskih centrih; ta koncentracija je vrelc revolucionarne energije, ki se manifestira v načinu volitev. Delavska demokracija zahteva radi tega sovjetski sistem: volitev po raznih strokah industrije. Teoretično si sicer lahko predstavljamo proletarsko revolucijo brez sovjetov, toda dosedanje izkušnje razvoja svetovne revolucije niso dale še nikakih znakov, da se bo ta teorija praktično obnesla.

Komunistični program obsega metodo boja in glavne predpogoje razvoja svetovne revolucije. Samo ona stranka more biti članica tretje internacionale, ki sprejme njen celoten program z odločno voljo izvajati ga konsekventno v praksi. Komunistična internacionala ne more dovoliti dvoličnih besed in dejanjev. To je nasprotno znak druge internacionale.

Z razvojem svetovne revolucije se grupirajo vsi posedujoči v en sam velik razred protirevolucije. Centrum boja je prenesen v direktno bitko med Kapitalom in Delom. Predpogoji boja postajajo v vseh deželah polagoma enaki, kar omogočuje enotno revolucionarno taktiko delavstva. To je baza skupne politike tretje internacionale. Komunistična internacionala ne more sprejeti v svoje vrste predstavitev onih strank, ki se ne morejo odločiti za politiko revolucionarnega proletariata ali za protirevolucionarno buržoazijo. Komunistična internacionala je bojna organizacija in mora definitivno vedeti, na koga se lahko absolutno zanesa.

Komunistična internacionala misli, da je nemogoče doseči definitivno zmago proletariata potom parlamentarne večine. V

deželah pa, kjer se je delavski razred začel boriti za moč, smatra komunistična internacionala za nujno potrebno, da se proletariat udeležuje volitev v parlamentarno in občinsko zastopstvo v svrhu komunistične propagande in organizacije. Parlamentarna tribuna je za mlade komunistične stranke dobro sredstvo za razširjanje komunističnih idej. Toda revolucionarne metode uporabljanja parlamentarizma je razločevati od metode oportunistične parlamentarne taktike. Govori komunističnih predstavitev prisilijo meščansko časopisje, da poroča o njih in tako seznanja široke mase, kateri mogoče niso še dostopni komunistični listi, z idejami in cilji komunizma. Tako bo parlament kot ustvaritev buržoazije faktično le pomožni organ komunističnega dela med masami.

Toliko o vsebini te brošure. Zadnja njena poglavja se pečajo zlasti z razmerami med angleškimi delavskimi strankami.

—n.

SOCIALNA POLITIKA.

Agrarna reforma. Agrarna reforma je v Jugoslaviji splošno še le v pripravi. Na te se nanaša cela vrsta do sedaj izšlih naredb: O pripravi agrarne reforme, o prepovedi odsvojitve in obremenitve veleposestev, o delni razlastitvi veleposestniških zemljišč za javne svrhe, naredba, s katero se ustanavlja agrarno zastopstvo za pripravo agrarne reforme v Sloveniji, naredba o državnih upravi in nadzoru, o zakupodatih zemljišč in o ustroju agrarne direkcije v Ljubljani. Osnovna misel teh določb je: razlastitev vseh veleposestev proti odškodnini (izjemoma brez odškodnine). Razlaščena zemlja se bo oddala onim državljanom, ki je v obče nimajo, ali to imajo v nezadostni meri za svoje preživljanje.

Razlaščena zemlja se je oddala v zakup že pred izvedbo agrarne reforme, v kolikor je veleposestnik sam ne obdelava. Večji gozdovi se podržavijo, kmečke pravice do paše in drvarenja v teh gozdovih se uredi s posebnim zakonom.

Regulacija kmečkih servitut na gosposkem svetu, izvršena po komisiji, ki je bila ustanovljena v svrhu kmečke odveze,

se revidira na zahtevo interesenta. Promet z zemljišči, ki spadajo pod agrarno reformo, se prepove. Ta prepoved se zaznamuje v zemljiški knjigi. Le v slučaju slabega gmotnega položaja veleposestnika sme minister za agrarno reformo dovoliti prodajo gotovega dela njegovega posestva, kar pa se všteje v ono površino, ki bo ob izvršitvi agrarne reforme ostala v lasti dosedanjega posestnika.

Velikost veleposestev, ki spadajo pod določbe o agrarni reformi, je v raznih delih države precej različna: V Sloveniji in nekaterih delih Hrvaške znaša 75 ha obdelane zemlje kot n. pr. njive, vinogradi, travniki itd., ali pa nad 200 ha zemlje v obče. V Dalmaciji in Hercegovini je ta obseg manjši: 50 ha obdelane, ali 100 ha zemlje sploh. Merilo za Hrvaško v okrajih Zagreb, Stubica, Samobor, Dugo Selo in Sv. Ivan Melina, v županiji zagrebški in novih krajih Črne gore je 100 ha obdelane ali 300 ha vsega zemljišča. Za večji del Bosne in nekatere okraje Hrvaške (n. pr. županija bjelovarsko - križevačka) določa naredba 150 ha obdelane zemlje ali 400 ha zemlje v obče, za Slavonijo, Banat, Bačko Baranjo in nove kraje Srbije pa 300 ha obdelane ali 500 ha zemlje sploh kot veleposestvo, spadajoče pod določbe agrarne reforme. K tem veleposestvom pa spadajo tudi vsi fidejkomisi ne glede na ploskev.

V Sloveniji brez zasedenega ozemlja se jemlje za agrarno reformo v poštev okoli 240 veleposestev, ki merijo približno 238 tisoč ha. Ker ostane v smislu določil naredbe vsakemu veleposestniku 75 ha obdelane, oz. 200 ha zemlje sploh, bo izvzeto od gori omenjene ploskovine okoli 48.000 ha sveta. Razlastilo se bo okrog 190.000 ha zemlje, ki sestoji večinoma iz gozdov in deloma iz njiv, travnikov, vrtov, vinogradov in pašnikov. Je tudi nad 11.000 ha neplodnega sveta. Za kritje potreb slovenskega kmeta se upošteva v vsej Sloveniji pri agrarni reformi 35.000 ha rodovitne, obdelane zemlje. Agrarna reforma bo imela v Sloveniji razmeroma mal obseg.

Za področje Slovenije je vodilo poste agrarne reforme »Glavno poverjeništvo ministrstva za agrarno reformo v Ljubljani. Ministrska naredba z dne 16. julija 1920

pa ustanavlja »Agrarno reformo« v Ljubljani kot izvrševalni organ ministrstva za agrarno reformo za področje Slovenije s Prekmurjem. Naloga agrarni direkciji je, »da v svojem področju izvršuje razdeljevanje zemlje, kolonizacijo, podeljevanje zemlje prostovoljcem, da nadzira izvrševanje državnega nadzora in državne uprave nad zemljišči veleposestev in da v zvezi s tem skrbi za procvit poljedelstva vobče, da izdeluje načrte in predloge o poslih agrarne reforme« (§ 2). Ustanavljajo se okrožni agrarni uradi kot izvrševalni organi agrarne direkcije za posamezne dele Slovenije s sedežem v Ljubljani, Mariboru, Borovljah in v Murski Soboti. Likvidacijo »Glavnega poverjeništva za agrarno reformo« odredi minister za agrarno reformo.

Važna je naredba z dne 4. februarja 1920 o ustanovitvi agrarnih zastopov. ki jih voli vsaka občina. Občinski agrarni odbori v okrožju posameznih okrajnih glavarstev izvolijo okrožni agrarni odbor in predsedniki okrožnih agrarnih odborov tvorijo deželni agrarni odbor, ki naj bi bil nekaka kmečka zbornica v stvareh agrarne reforme. Občinskim agrarnim odborom gre pravica, 1. da predlagajo: a) koliko veleposestniške zemlje, kje in za koliko zakupnino naj se da v zakup onim družinam občine, ki so po veljavnih odredbah v to upravičene; b) koliko drv za kurjavo, stavbenega lesa in stelje naj dobe upravičene družine iz veleposestniških gozdov; c) katere skupne naprave v melioracijske ali druge svrhe naj se napravijo ali vzdržujejo na veleposestniških zemljiščih; 2) da zbirajo material, potreben za izvedbo agrarne reforme. Okrožni agrarni odbori imajo nekoliko razširjen delokrog, deželni agrarni odbor pa sodeluje tudi pri pripravi zakonskih in naredbenih načrtov, zadevajočih agrarno reformo.

Izvedba agrarne reforme posega globoko v življenje agrarnega naroda, zlasti v Slavoniji in Bosni in bo vzrok velikim potresom v državi.

—n

Razvoj organizacije kovinskih delavcev. Izmed naših strokovnih organizacij je kovinarska organizacija ena najstarejših. Osnova jo je podpisani leta 1893. na mi-

ciativo K. Kordeliča, ki je tedaj živahno deloval v delavskem gibanju, imenovala se je pa »Društvo kovinarjev za Kranjsko«. Članov je štela okroglo 200, ki so radi malih upravnih stroškov plačevali po 20 kr. mesečnih prispevkov, saj je nudila organizacija tedaj le potovalno podporo onim brezposelnim delavcem, ki so potovali skozi Ljubljano. Med velikonočnimi prazniki l. 1895. je bil sklican nato na Dunaju velik kovinarski kongres, na katerem je zastopal podpisani »Društvo kovinarjev za Kranjsko«. Plod tega kongresa je bila »Metallarbeiter Union in Oesterreich«. Združevala je v sebi vse avstrijske deželne organizacije kovinarjev razen livarjev in zlatarjev. Ker je pa ta dunajska centrala polagoma silno narasla in se je pokazala potreba po neki rahli decentralizaciji, je osnovala l. 1912 za Slovence samostojno tajništvo v Trstu, kojega delokrog se je raztezal na Primorsko, Kranjsko, južno Štajersko do Štor in na Koroško južno od Drave. Glavni del organiziranih kovinarjev je tvorilo tedaj ladjedelniško delavstvo v Trzinu. Trstu, pri Sv. Marku, v Miljah in na Reki, ostalo so tvorili plavžarji. Po narodnosti je bilo v delokrogu tržaškega tajništva 60 odstotkov Slovencev, 10 odstotkov Nemcev in 30 odstotkov Italijanov, svoje glasila so imeli pa le Italijani in sicer »Il Metalurgico«. Slovencem ga dunajska centrala ni dovolila. Različne centrale avstrijskih kovinarskih organizacij so štejele pred vojno naslednje število članov:

Zveza kovinarjev	— — — — —	60.977
Centralno društvo livarjev	— —	8.263
Centralna zveza strojnikov	— —	4.204
Društvo juvelirjev, zlatarjev in delavcev s srebrom	— — — — —	2.289
Skupaj	— —	75.763

Po preobratu je seveda ta mogočna organizacija razpadla in kovinarji novonastalih držav so si osnovali tudi nove centrale. Slovenci smo sklicali že na dan 22. decembra 1918 v Ljubljano slovenski kovinarski kongres, na katerem smo si osnovali »Osrednje društvo kovinarjev in sorodnih strok za Slovenijo«. Ob ustanovitvi je imelo društvo 1742 članov, ki so pa leta 1919 stalno naraščali, kakor kaže naslednja razpredelnica:

Tek. št.	Ime podružnice	Leto 1919				1920
		1. jan.	1. apr.	1. jul.	1. okt.	1. jan.
1	Ljubljana	559	698	775	811	758
2	Jesenice	1181	1015	992	1031	1028
3	Celje	191	574	686	787	746
4	Guštajn	97	213	219	332	304
5	Javornik	—	305	300	306	311
6	Dobrava	—	266	263	253	228
7	Štore	144	211	217	222	218
8	Litija	83	118	117	118	80
9	Fala	—	190	184	177	225
10	Sv. Lovrenc	—	64	63	64	66
11	Ruše	—	30	28	24	24
12	Trzin	—	12	15	16	17
13	Kamnik	—	68	56	167	188
14	Žirovnica	—	24	25	21	21
15	Muta	—	—	—	—	144
16	Maribor	—	—	—	—	195
17	Slov. Gradec	—	—	—	—	12
Skupaj . . .		2255	3788	3940	4324	4515

Omeniti bi bilo še, da obstoje poleg navedenih podružnic še samostojni kovinarski organizaciji v Borovljah s ca. 1500 člani in v Bistrici v Rožu s ca. 250 člani, izmed kojih se je priklopila le zadnja še le v tekočem letu osrednjemu društvu. Ta pregled kaže, da naša kovinarska organizacija vključuje silni krizi, ki vlada v kovinarski industriji, lepo napreduje, tako da združuje danes pod svojim okriljem do malega vse kovinarje Slovenije.

Ignacij Mihevc.

Tuberkuloza kot obrtna bolezen. Na kongresu proti industrijskim boleznim je otvoril dr. Lister, znani kirurg, svoje predavanje s sledečimi karakteristikami besedami: »Tuberkuloza je bolezen, ki se pojavi ob okuženju gotove osebe in naj si bo to okuženje pridobljeno po dedovanju ali po vplivih okolice ali pa izhajajoče iz kake prejšnje bolezni tega individua. Zdravi človek oboli za to boleznijo le, če je okuženje samo na sebi izredno veliko in široko. Kakor deluje zadostna in tečna hrana, primerna obleka, dober bit, nenaporno delo, dobre stanovanjske prilike ter higiena poživiljajoče na zdravje človeka, tako more ubožstvo, stanovanjska beda, prenaporna telesna ali pa duševna dela, slaba hrana v zvezi z mlačnostjo in

drugimi moraličnimi in socialnimi pomanjkljavi povzročiti in pripraviti polje jetiki. Radi teh razlogov je čisto naravno, da je opazati jetične ljudi osobito med nižjimi delavskimi sloji, a ne pri boljše situiranih krogih.

Za natančno preiskavanje je vsekakor potrebno, da imamo na razpolago zaupne podatke in v prvi vrsti bi utegnili priskočiti na pomoč statistika umrljivosti radi tuberkuloze med posameznimi vrstami delavcev, ki se nanaša na vsakih 1000 oseb lake stroke. Po podatkih dr. Listerja znaša povprečna umrljivost jetičnih 18,6 odstotkov pri moških v splošnem; dočim se zmanjša na 14 odstotkov pri poljedelcih poskoči pri vrtnarjih že na 15,7 odstotkov. Najbolj so varni pred jetiko poljedelci in živinorejci z 12,6 odstotki umrljivosti. Naravnost neverjetna pa je resnica, da pade ta umrljivost pri zdravnikih celo na 6,8 odstotkov, kateri minimum še ni dosegla nobena obrtna stranka. Zdravnikom najbliže stoje po nizkosti umrljivosti duhovniki z 10-11 odstotki, ribiči, kurjači in strojevodje, tem slede odvetniki z 11,8 odstotki, gozdarji z 12-13 odstotki in železniški sprevodniki ter učiteljstvo. Stopnjema se vrste nadalje postrežki (15,4 odstotki), mornarji (16 odstotkov), trgovski potniki (17,7 odstotkov), uradništvo v pisarnah (17,8 odstotki), upodablajoči umetniki (18 odstotkov), služabništvo (21,9 odstotkov!), trgovsko uradništvo (22 odstotkov!), glasbeniki (26 odstotkov), kočijaži (26 odstotkov), sodni sluge (27 odstotkov) ter pismo-noše (27 odstotkov).

Zelo važni so tudi podatki različnih industrijskih podjetij. Jasno in naravno je dejstvo, da trpi delavstvo v odprtih prostorih ter zunaj v naravi manj na jetičnem okuženju, nego ono, ki deluje v tesnih in nezračnih, zaduhlih in temnih prostorih. To potrjuje izkustvo pri mlekarjih, zelenjarjih in prodajalcih rib in mesa na eni strani in pri kramarjih na drugi strani. Pri urarjih, juvelirjih, izdelovalcih znanstvenih instrumentov, krojačih, čevljarjih, klobučarjih, krznarjih in delavcih v tobačni industriji se giblje umrljivost med 22 in 26 odstotki. Brezdvomno pripomore k temu nečist zrak pomešan z obilnim prahom, ki ga včasih poveča delo samo. Zelo različna je umr-

ljivost pri prodajalcih pijač. Tu stoje najvišje v umrljivosti hotelski natakarji in restavraterrji osobito na kmetih, ker je tu uživanje alkohola mnogo večje nego po mestih, in ker se niti v mali meri ne zadosti higieničnim potrebam. V tekstilni industriji prednačijo predvsem svilarji in čipkarji, platnarji in vrvarji. Zelo visoke so številke v tiskarstvu, v železni industriji (izdelava pil in škarij) osobito pa pri rudarstvu (rudniki bakra in kositra). Premogarji in dimnikarji so zelo trdni in povprečna umrljivost znaša pri njih le 10 od vsakih tisoč oseb. Klinec Stanislav.

GOSPODARSTVO.

Trboveljska premogokopna družba je eno najsilnejših gospodarskih podjetij v državi. Delnice so v rokah večinoma francoskih in židovskih kapitalistov. Generalno ravnateljstvo ima svoj sedež na Dunaju, v Ljubljani je le reprezentanca družbe. Družba je imela po izvestju leta 1911 milijonov glavnice. Nominalna vrednost delnic znaša 200 K, njih kurz pa notira na dunajski borzi od 3000-3300 avstr. kron. Po najnovejšem zvišanju cen premoga se namerava izdati za 24 milijonov kron nominalne vrednosti novih delnic. Pri tej emisiji naj bi bil primerno udeležen domači kapital, ki pa stoji vsled svoje šibkosti pred težkim vprašanjem.

Cene premogu so bile do konca l. 1919 razmeroma nizke: ob preobratu 41 K 52 v, koncem l. 1919 177 K 50 v za tono. Delali so načrte o nacionalizaciji g. z. socializaciji podjetja, toda zadeva ni napravila od uvedbe drž. nadzorstva niti koraka naprej. Tako vitalno vprašanje za narodno gospodarstvo kot ono o razširitvi obrata oz. povečanja produkcije je ostajalo na mrtvi točki.

Februarja meseca letošnjega leta je tedanja gospodarska politika demokratsko-socialistične vlade v Belgradu glede na trboveljsko družbo privedla do preobrata. Družba je ugodila večini meznim zahtevam svojih rudarjev in dobila od vlade zagotovila, da bo smela primerno zvišati cene premogu. Družba je predlagala da se ji dovoli tako zvišanje cen premoga da bo mogla del teh investicij že v te

kočem letu amortizirati. Januarja je znašal njen investicijski program 15 milijonov, po mezdni pogajanji ga je zvišala na 63 milijonov z zahtevo, da se ji pri cenah premoga dovoli investicijska kvota 30 milijonov. Njene zahteve so v poznejših mesecih zrastle na 84 milijonov.

Sorazmerno so rasle cene premogu: v februarju na 302 K 50 v za debeli in 274 K 50 v za drobni premog za eno tono. Aproximativni premog (letni kontingent 35.000 ton) za javne naprave in ubožno akcijo je bil določen na 190 K za tono. Podlaga takratnemu zvišanju je bila sledeča kalkulacija: Kot osnova se vzame letna produkcija v višini 1 milijona ton. Večji izdatki za povišanje mezde so letno znašali 76 milj. kron, in 20 milj. K za nabavno podraženje obratnega materiala. Nove investicije so bile preračunane na 63 milj. K; na Rajhenburg bi odpadlo 36 milj., na Hudo jamo 6 milj., drugo pa na Kočevje, Zagorje, Trbovlje in Hrastnik. Pri zvišanju cen je dovolila vlada investicijsko kvoto v znesku 17 milijonov kron. Ker ima družba ogromno korist od investicij v bodoče, naj ostalo prispeva sama. Zastopniki družbe pa so bili nezadovoljni s tem in so navajali, kako neugodni so pogoji za nova posojila, in da se razširjenje obrata družbi v obče ne bo rentiralo.

V aprilu je vlada dovolila zvišanje cen premoga za 35 K 50 v v pokritje za doplačilo družbe za diferenco pri aprovizacijski moki delavcem. V juniju pa se je družba na enkrat spomnila na ministrsko naredbo z dne 18. marca 1919 o prosti trgovini in sama zvišala cene premogu: sredi junija na 368 K oz. 340 K in od 1. julija na 523 K 45 v oz. 495 K 95 v za tono.

Ako vzamemo februarsko kalkulacijo in fiksiranje cen za podlago, potem znaša tekom 6 mesecev povišanje pri eni toni 73 odstotkov. Gre torej 100 milijonske vsote.

Princip, ki si ga je prikrojila trboveljska premogokopna družba, da pokrije investicije, je za njo gotovo prikladen in najbolj dobičkanosen. Ona zahteva, da ji plača konzument domalega vse investicije in to v enem samem letu. Ta princip pa je v narodno gospodarskem življenju doslej nov in je nezasiščen. Neopojljivo nam je, kako je mogla vlada dovoliti na tako vi-

soko zvišanje cen, ki naj pokrije v enem letu te investicije, ki jih bo družba še desetletja rabila in imela od njih dobiček. Običajno in narodno gospodarsko edino pravilno je, da si preskrbi podjetje, ki hoče napraviti investicije, denar ali na ta način, da si poviša svoj obratni kapital ali pa, da najame posojilo. Primerno obrestovanje in amortizacijo si potem zagotovi na ta način, da ev. zviša cene svojim produktom, a to zvišanje mora biti razdeljeno na celo vrsto let.

Trboveljska premogokopna družba pa ni voljna zvišati svoje delniške glavnice za več nego za 84 milj., dasiravno stojene delnice zelo visoko, a še bolj se brani najetja posojila — in z vsem tem se vlada zadovoljuje in pusti izžemati konzumente.

Karakteristično za postopanje vladnih faktorjev je tudi to, da se pri pogajanjih glede zvišanja cen ni nihče spomnil, da bi se pri tej priliki družba prisilila, da ugodi mezdni zahtevam delavstva in posebno, da poskrbi za primerna stanovanja svojim delavcem. Delavci družbe stanujejo v tako škandaloznih, nezdravih stanovanjih, da bi poklicane oblasti tega ne smele niti en dan več trpeti. A na vse to ljubljanska vlada ni mislila. Ugodna bi bila tudi prilika, da bi bila vlada zahtevala od trboveljske družbe, da počne misliti na socializacijo svojega podjetja, a tudi o tem ni bilo govora.

—n.

LITERATURA.

Obrtno pravo in delavsko zavarovanje. Sestavil dr. Bogumil Senekovič. Izdal in založil zavod za pospeševanje obrti v Ljubljani. Letnica . Strani 362.

Pri tem delu, ki je izšlo pred kratkim, je bila pač najtežja naloga urediti po knjištvu raztreseno in še nepopolno obrtniško nomenklaturu (str. 21 nasl.). Kdor ima dovolj jezikovnega čuta, ta gotovo pritrdi, da »graverja na steklo«, »brusača na ostro«, »klepavca zlata, srebra, kovin«, »izdelovavca glasbenih instrumentov s strunami in za tolčenje« in sličnih nazival ne moremo potrditi. Ako ni oznamenila, ki bi ustrezalo sedanjemu razvojnemu stanju slovenščine, opišimo stvar raje kakor je n. pr. pisatelj

storil na str. 22 govoreč o kiparjih, »ki izdelujejo iz lesa in kamena (ne kamna), a na žalost je kasneje (str. 120) zabredel v obrat »obrtiški podobari za les in kamen«. Nemškega besedila se ni treba krčevito držati. Nemških imen: »Töpfer (Hafner), »Ofensetzer« bi ne prevedel: »lončar (pečar), postavljalavac peči« (po Plet. je postavljavec »der Aufsetzer« (Cig., Jan.), »der Einsetzer« (Cig.), ampak kar: **lončarji, pečarji**. Brusivec je pač skovanka, prav je: brusač (Cig.), brusec (Jan.) in brusnik (Mur. Cig.). »Der Glasschleifer« je **steklobrusec** (Jan.), ne »brusivec stekla«, prim. **steklopredec** (der Glasspinner), in zdi se mi, da bi bil še »steklar-brusač« boljši od onega. »Der Scharfschleifer« je **ostrobrusec**, ne »brusivec na ostro«, in boljša sta vsekako **železobrussec** in **jeklobrussec** od »brusivca kovin in jekla«. »Graver na steklo« bodi **graver-steklár**. Priznati je, da nam dela obrtnik, ki ga imenujemo »der Webe(r)kammacher«, preglavico. »Der Webekamm« je **grebén** ali (slovom Erjavčeve potne torbe) tudi **glavník** in **obnit**, i. f. Cigale je izdelovavca krstil za **grebénarja**, in mislim, da ostanimo pri tem imenu, saj ni dvoumno; ali pa morda recimo: »tkalski glavníkar« mesto: »izdelovavec tkalnih grebenov«. »Der Kupferschmied« se imenuje po vsem Slovenskem **kotlár** (kotlarstvo — das Kupferschmiedhandwerk) in prej »bákrár« nego »kovač za baker«. Oznamenilo »kovinar« pomenja »der Metallarbeiter« (primeri: zadruga kovinarjev) in je presplošno za terminus »der Metallgiesser«, kateremu pravimo že splošno **livár** ali s starejšimi rekli: železolivec, železolipec (Jan.) in železoli (Cig.). **Kositar** mesto **kositrar** (der Zinggiesser) je menda tiskovna napaka. »Zlatinar« in »srebrnikar« sta »der Goldgeschmiedehändler« in »der Silberwarenhändler«; »der Goldarbeiter« je **zlatár**, »der Silberarbeiter« pa **srebrnár**. Za »Gold-, Silber- und Metallschläger« predlagam nazivala: **razpločevavci-zlatarji, razpločevavci-srebrnárji** in **razpločevavci-kovinarji**, ne morem pa potrditi »klepavca (skovanka! prav bi bilo: klepáč, ki ga je strogo ločiti od klepárja — der Spengler) zlata itd.«, zakaj klepáč je: der Dengler (dengeln — koso klepati). »Der Formenstecher« ni »vrezovavec (?) oblik«, ampak **kalúpar** je (Cig. Jan.), ka-

luporez (Cig.) in kaluporezec (Cig.). Morda je tudi **notorezec** (der Notenstecher) boljši od »vrezovavca not«. »Der Orgelbauer« je pač **órgljar** (ne órglar), ker govore na Korškem; óglar, kakor je Štrekelj opozoril. Velik križ je z instrumentarji. Stroko: »Klaviererzeuger, Erzeuger von Harmoniums und ähnlichen Musikinstrumenten, Orgelbauer, Erzeuger von Blasinstrumenten, von Streich-, Saiten- und Schlaginstrumenten, Harmonikamacher«, je pisatelj poslovenil: »izdelovalci klavirjev, harmonijev in sličnih glasbenih instrumentov, izdelovavci orgel, pihalnih instrumentov in instrumentov na lok, s strunami in za tolčenje, izdelovavci harmonik«. Ne da bi prisegel, da je tako prav, kakor predlagam, bi nasvetoval nazive: **izdelovavci klavirjev, harmonijev in sličnih glasbil, órgljarji, izdelovavci pihal, godal na lok, strunskih glasbenih orodij in bobničarji** (Cig.), **izdelovavci harmonik**. »Der Korbflechter« je košár (košárstvo), to je gotovo, a pomislek je, ker se je **pletár** (pletárstvo) v novjšem času splošno udomačil. »Der Bottcher« je **bednár**, ne bednár (bedènj, bednjà). »Der Lederfärber« in »der Rohwarenfärber« donita hrapavo: »barvar usnja« pa »barvar kožuhovine«, in rajši bi rekel: **usnjárski in krznárski barvar**. Glasom Pletersnika obstoji beseda: čopičar (Caf) — der Pinselmacher, toda Cigale je bolje poslovenil: **ščetárji in ščetkarji** — Bürstenbinder und Pinselmacher. Oznamenila »delavci vrvic in trakov«, pa: »delavci zlata in srebrne žice« niso po duhu jezika, bolje bi bilo reči: »izdelovavci vrvic, trakov itd.« Menim pa, da lahko rečeno kar: **vrvičarji** (žnórarji, Schnürmacher), **trákarji** (Börtelmacher), pa **žičarji-zlatárji** oz. **žičarji-srebrnárji** (Gold- und Silberdratzieher). Enako bi rekel: **likavci-zlatarji in likavci-srebrnárji** (Gold- und Silberplättner). Rokavičar ne ustreza pisnemu jeziku, marveč popraviti ga je treba za rokavičarja. »Raseure, Frieseure und Perückenmacher« je pisatelj prevedel tako: »brivci, frizerji in lasničarji«, kar ni prav, ker je frizer slovenski lasničar. Prevesti je treba tako: **brivci, lasničarji in lasúlarji**. »Kolačnik« je hlebec: »der Kuchenbäcker« je **kolácar** (Cig.). »Medar« je pisatelju v prvič »der Gelbgießer«, beri: **médar**, in to je prav, a v drugič je »der Lebzelter«, menda bi ga bilo izreči:

medár. Toda za tak terminus je pač že dodobra udomačen **medičar** in ne kaže ga odpraviti, kadar ga za razločevanje tako potrebujemo. „Der Wachstzieher“ ni „voščeninar“ (narejen preko besede voščeni-na; značil bi menda trgovca „voščenin“), marveč „voskár“ je ali „voščár“ in tudi „voščeničár“, mislim pa, da sledimo živu rabi in da proglasimo za pravo nazivalo običajnega **svéčarja**. „Der Fleischselcher“ se glasi, dobro preveden, kar: **prekajevavec** (ne „prekajevavec mesa“) in reči je treba potem **konjski prekajevavec**, kakor je pisatelj dobro prestavil mesarja te baže: **konjski mesár**. Menim, da je **pozlačevavec** — der Vergolder (Jan. Cig.) boljši naziv od novoknjižnega „pozlátarja“, čeprav je res, da je temu podstava beseda: pozláta, c. f., vendar pa naše uho dvomi in sluti sestavljenko „po-zlatár“, in koder beró to ime na izveskih, ti ga gotovo obotavno tako izreko.

Gornje opomnje niso zato izrečene, da bi pisateljevo zaslugo temnile, ampak zato, da se nam ne vrinejo brez revizije v pravno terminologijo, ki mora prevzeti le najboljše izraze našega knjištva. Prepričan sem, da objavi to vejatev gospod pisatelj za svoje znanstveno izdanje obrtnega prava. Naloga naša je, da se drug pri drugem učimo in da sotrudno likamo znanstveno slovenščino. Naziv „ribištvo v morju“ (str. 17) pomenja: „das Fischereigewerbe mitten im Meer“ (pomen je lokativen), reči je treba ali: **pomorsko ribištvo** (Cig.), (zlasti v protistavi s „kopnozemeljskim ribištvom“), ali pa: **ribarjenje v morju**. Ko govori o krošnjarstvu in o drugih obrtih, ki se izključno **pohišuje** izvršujejo (str. 17), ima pisatelj menda zavest, da obrat njegov: „izključno hodé“ ne ustreza terminu „ausschliessend im Herumwandern“: pač zato komentira obširno, da se ta reč „izvršuje hodé (potujoč) od kraja v kraj in od hiše do hiše brez stalne prodajalnice“. Ako bi bil uporabil glagol „pohiševati“, bi bil ves pouk lahko odpal, če pa ne, potem bi kazalo rabiti izraze, ki jih narod rabi: **po vaséh in po hišah** (von Ort zu Ort, von Haus zu Haus je germanizem). Treba se mi zdi opozoriti, da se Slovenec zavaruje za ogenj, za točo, za življenje, pa tudi za nezgode in za bolezni. Ako rečem: „zavarovanje delavcev zoper nezgode in

zoper bolezni“, sem izrazil pomen: „die Beschützung der Arbeiter gegen Unfälle und Krankheiten“ ali z drugo besedo, kaj mora podjetje ukreniti, da se delavci ne ponesrečijo in da ne zbolé. Ako pa hočem izraziti pomen, ki tiči v terminu „die Arbeiter-Unfalls- bzw. Krankenversicherung“, onda moram posloveniti: **zavarovanje delavcev za nezgode oz. za bolezni**. Dobro pa vem, da do težko ro napako izpuliti. Da dokončam jezikovno pretresovanje, naj omenim še, da bi kazalo češki „seznam“ (str. 228) posloveniti s pripomo —ek v seznamek; da je oblika: „sejm, sejma“ (str. 126) napačna in da je prav: **semenj, semnja ali senjem, senjma**, (Škrabec I. str. 66); da kaže „naraščaj“ definitivno prepustiti Sokolom in Orlom, nam pravnikom pa se poprijeti krasnih nazivov: **podmladek**, ki ga imajo tudi Srbi, in **podrastek**; končno, da se ogibajmo italijanizmov, ki jih v knjigi ni mnogo, a so odveč, kolikor jih je (n. pr. se ga ne more prištevati; se njihovega delovanja ne more uvrstiti, str. 11 itd.). Jezik je namreč dober, skoro izboren. Ni je do sedaj poljudne pravne knjige, ki bi se tako gladko brala ko Senekovičeva.

Tudi v stvarnem oziru je najboljša poljudna pravna knjiga, kar jih slovenščina premore. Da je bila spisana par let prej, nego so jo natisnili, za to mi je žal. Sklepam to po tem, da ne upošteva državljanske polnoletnosti z 21., ampak s 24. leti (str. 27), da se preveč ozira na Dunaj (n. pr. glede pleskarjev str. 38), da govori o strokovni šoli za obdelovanje lesa v Kočevju, ki ne obstoji več. Nov je menda le odstavek o ljubljanskem uradu za pospeševanje obrti. Obrtni red je raztolmačen sistematično in kakor je za naše razmere treba, pri tem pa brez dolgovčnosti in brez krhkobe. Slovenskim obrtnikom je čestitati na tej knjigi, uradu za pospeševanje obrti v Ljubljani pa je priznati zaslugo, da je v najbolj mrtvi sezoni slovenskega pravnštva pokazal pot, ki vodi na vrh, kamor vabi napis: ljudska izobrazba.

Dr. France Goršič.

Nacrt ustava po predlogu Stojana Protića. Definitivni tekst, posle diskusije sa komisijom. Sa dodatkom: **Nacrt ustava**, izradjen od ustavne komisije.

Izdanje knjižare Gece Kona, Beograd 1920. Cena 9 dinara. — V kratkem bomo že volili konstituantno, ki bo položila temelje naši bodoči državni organizaciji, a naravnost neverjetno je, kako malo zanimanja je pri nas za vsa vprašanja, kojih rešitev bo dala naši državi obliko, vsebino in smer morda za vso dogledno bodočnost. Ne razpravlja se niti o najvažnejših načelih naše bodoče ustave in upravne organizacije, le v dnevnih politiki se borita med seboj centralistična in federalistična struja, nobena pa menda nima jasne in konkretne predstave o bodoči obliki Jugoslavije. Ne oglasijo se ne znanstveniki, ne politiki in ne praktični delavci. Vse kar imamo doslej v tem oziru pred seboj, so menda trije načrti ustave (Protičev, Smolakov ter načrt ustavne komisije) in pa zadnje dr. Sagadinovo delo. Jasno je, da to ni noben razveseljiv pojav, zato je skrajni čas, da se oglase praktiki in teoretiki. Tu navedeni St. Protičev načrt ustave jim nudi dovolj snovi za obširno in temeljito debato, ki bi bila prav gotovo že nujno potrebna in tudi najdalekosežnejšega pomena, ker bi dajala orientacijo in napotke članom bodoče konstituante, saj ti po svoji ogromni večini najbrže ne bodo specialisti.

Fran Erjavec.

Dr. M. R. Vesnić: O društvu naroda. Izdavačka knjižarnica Gece Kona. Beograd 1920. Drobna, 43 strani obsegajoča brošurica prinaša predavanje, ki ga je imel sedanjí ministrski predsednik Vesnić dne 30. jan. t. l. o ligi narodov v klubu belgrajskih radikalcev. Vesnić, ki je znan pristaš in oboževalec »zaveznikov«, je prepričan, da liga narodov ni mrtvorajeno dete. Brošurici je dodan tekst osnovnega zakona o ligi narodov. —ec.

Karl Kautsky: Die Sozialisierung der Landwirtschaft.

Mit einem Anhang: **Der Bauer als Erzieher, von A. Hofer.** Verlegt bei Paul Cassirer, Berlin 1919. — Najbolj se izogibajo socialistični teoretiki agrarnega vprašanja, zato je tozadevna literatura tudi najskromnejša in po svoji pretežni večini tudi najplitvejša. In to velja tudi za Kautskega, ki je sicer znan kot eden najboljših teoretikov in zgodovinarjev socializma. Temu se ne smemo čuditi, saj je doslej izmed

vseh panog produkcije agrarna morda še najmanj zrela za socializacijo; zato so do malega vsi tozadevni spisi in razprave več ali manj fantastični muzika bodočnosti. Revolucionarno socialno gibanje je bilo doslej razširjeno skoro izključno le med industrijskim proletariatom, na kmete je začelo prodirati še le v najnovejših časih, po vojni, zato se socialistični teoretiki doslej tudi niso mnogo pečali z agrarnim vprašanjem. Dalje pa agrarna produkcija v svojem razvoju niti od daleč ni sledila kapitalistični industrijski produkciji, njenemu tehničnemu napredku in njeni velikanski organizaciji, ki je tudi po marksistični teoriji pogoj socializaciji. To je predvsem vzrok, da je problem socializacije v poljedelstvu mnogo težji in kompliciranjši, nego socializacije v industriji. Že stari A. Bebel (*Frau und Sozialismus, fünfzigste Auflage, str. 413-439.*) pripoveduje v svoji sliki bodoče družabne organizacije, kako bo razlašena vsa zemlja in kako bo kmetško ljudstvo mirno in zadovoljno pridelovalo v kmetijskih veleobratih, ki bodo seveda družabna last. Tudi Kautsky govori v tem svojem delu na dolgo in na široko o vseh prednostih poljedelskega veleobrata in skupne, družabne zemljiške posesti, nazorno slika pogubni vpliv kapitalističnega družabnega reda na agrarno produkcijo in pričakuje popolnega preobrata na bolje v socialistični družbi; oziroma s socializacijo kmetijstva. Ne Bebel in ne Kautsky pa ne povesta ničesar konkretnega, kako si prav za prav predstavljata razlastitev zemlje in prehod h kolektivnemu, socialističnemu obdelovanju zemlje in to je morda pri socializaciji kmetijstva bistvo vsega problema. Razvoj industrije je sam ustvaril vse predpogoje za socializacijo, oziroma vsaj jasno kaže na njene bodoče oblike, ker bo socializacija industrije le logična posledica tega naravnega razvoja morda že v bližnji bodočnosti, a razvoj agrarne produkcije je v primeri z industrijo še silno zaostal in bo treba vsekakor najprej še le ustvariti te predpogoje, sicer je vse govoričenje o socializaciji kmetijstva le utopistična fantazija, ki nima nobene zveze z realnim življenjem. Kako torej ustvariti te predpogoje in v kaki smeri umetno podpirati naravni razvoj kmetijske produkcije? To je vpra-

šanje, na koje zaman iščemo temeljitega odgovora pri različnih socialističnih teoretikih in tudi pri Kautskem; zato spada navedena knjiga tega, sicer globokega socialističnega misleca, k oni veliki povodnji dnevnega tiska, ki ne zapušča nobenih trajnejših sledov v človeški družbi, niti ne odkriva novih potov in ne daje novih smernic. V tem oziru čaka socialistične teoretike še ogromno, popolnoma neobdelano polje, s katerega bi dobivali dragocene hrane zlasti pri nas, v povsem agrarni Jugoslaviji, kjer bi moralo biti agrarno vprašanje tudi za socialiste najaktualnejši problem. — Knjigi je pridejan zelo zanimiv sestavek socialističnega veleposestnika A. Hoferja, v katerem nazorno in na temelju praktičnih izkušenj dokazuje ogromne prednosti kmetijskega veleobrata pred malim obratom.

Fran Erjavec.

REVIEJE.

Gospodarski vestnik, glasilo „Zveze gospodarskih združenj za Slovenijo“. Izšla je prva številka nove gospodarske revije, ki pri nas prav gotovo ne bo odveč. Že prva številka kaže, da hoče premostriti zlasti aktualna tekoča gospodarska vprašanja, ki morajo zanimati najširšo javnost. Na uvodnem mestu prinaša programatični članek uredništva „Na pot“, nato pa sledi „Pismo iz Prage“, ki referira o delavskem združništvu na Češkem, Filip Uratnikov članek „Mirovna pogodba z Nemško Avstrijo in naše zadruge“, ki pojasnjuje ureditev važnih gospodarskih odnošajev med našo in avstrijsko državo, zlasti glede na naše zadruge ob avstrijsko-jugoslovanski meji, P. Jugov članek „Naše naloge v združnem pokretu Jugoslavije“, F. Uratnikov članek o „Zvišanju deležnega kapitala — živlenskem vprašanju naših konsumnih združenj“ in informativno Jožef Šabčev razpravo „Cene živlenskih potrebščin pri nas in drugod“. Bogata rubrika „Združno gibanje“ prinaša več lepih in informativnih vestí z gospodarskega polja. —ec.

Popotnik, pedagoški in znanstven list (založba „Zaveze jugoslovanskega učiteljstva“) prinaša v tekočem letniku (doslej št. 1—9) na uvodnem mestu dr. Fr. Der-

gančevo razpravo: „Začarani svet“, psihologija vraže. Ostale razprave so več ali manj strogo pedagoške in didaktične vsebine, vendar bi bilo pa omeniti temeljit in izčrpni H. Šumerjev članek: „Kako ustanavljamo obrtno-nadaljevalne šole“, informativni dr. I. Lahov referat: „Reformne smeri v češkem šolstvu“ ter dr. Lj. Pivkove članke o telovadbi in telovadnem pokuku. Med bogatim „Razgledom“ najdemo „Nekaj hrvatskih glasov o šolski reformi“, „Šolski program češke socialistične stranke“, „Katoliško šolstvo v srbskem konkordatu iz l. 1914“, Erjavčev članek „Nemščina in srbohrvaščina“ ter dr. Dergančev „Filozofski slovar“. —ec.

Čas, znanstvena revija „Leonove družbe“, je dobil s tekočim letom novega urednika. Poslovil se je dr. A. Ušeničnik, ki je vodil to revijo od njenega početka in uredništvo je prevzel dr. J. Srebrnič. V doslej izšlih številkah (1—5) prinaša na uvodnem mestu programatični in orientacijski urednikov članek „Na potih v novi dobi“. — Najvažnejši članek je izčrpni dr. G. Rožmanov referat „Srbski konkordat iz l. 1914“, ki radi svetovne dobe ni stopil v življenje, a bo skoraj gotovo tvoril bazo za bodočo ureditev odnošajev med Rimom in Belgradom. — Dr. A. Gosar skuša v razpravi „Socializem“ točno opredeliti ta pojem s katoliškega stališča. — Ne zadovolji pa popolnoma dr. A. Ušeničnika, ki mu odgovarja v članku „Solidarizem ali socializem?“ — Dr. P. A. Tominec se v članku „Ločitev cerkve od države“ izreka odločno proti ločitvi in pravi: Ločitve ne! Če bi pa nastopile nevzdržljive razmere, tedaj bi morali katoličani zastopati načelo: Rešimo, kar se da rešiti, ali z drugimi besedami, gledati bi morali in paziti, da se ločitev ne izvrši brez nas in proti nam.“ — Dr. J. Ujčič razpravlja o „problemu greha in krivde pri starih filozofih“. — Pregledna je dr. Pregljeva študija „Svetovna vojska in slovensko slovstvo“. — Poleg dr. Grivčevih „Srbskih cerkvenih problemov“ je važen — dr. Srebrničev članek „Vseučilišče v Ljubljani“, kjer na kratko povzema vse ogromno delo, s katerim smo si zgradili v nekaj mesecih lastno univerzo v Ljubljani. — V „Zgodovinskih drobtinah iz Goriške“ priobčuje dr. Kos nekaj zgodovinskih podatkov o Sveti gori, Mirni

Štivanu, Biljani in Ločniku. — Dr. F. Kovačičeva razprava „Narodnostno načelo in mirovna konferenca“ nam precej jasno razloži mentaliteto, ki je vladala glede narodnostnega vprašanja na mirovni konferenci pri odločujočih faktorjih in ki je zlasti nam Jugoslovanom toliko škodovala. — Dr. J. Srebrničev članek „Cerkve in pojavi narodnih cerkva“ skuša kritično premotriti reformno gibanje, ki se je pojavilo po vojni med češko in hrvaško duhovščino. — Pregleden in informativen je dr. I. Slokarjev referat: „Naša dosedanja devizna politika“. — Dr. A. Gosar se v nadaljni debati z dr. Ušeničnikom izreka za krščanski socializem in pravi, da bi vodil krščanski solidarizem „samo na pol poti“. — P. dr. Grabič razpravlja o „Crkvi i reformnom pokretu u Hrvatskoj“. — Dr. A. Piskernikova razpravlja v članku „O postanku življenja na zemlji“ o praploditvi in kozmolojski teoriji. — Pregleden in točen je dr. D. Kniewaldov referat „Komunizam u Jugoslaviji“. — D. J. Mal ocenjuje in referira ter deloma tudi dopolnjuje četrto knjigo znamenitega dr. Kosovega „Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku“. — „Kulturni obzorik“ prinaša drobna poročila o sodobnih pojavih na kulturnem, zlasti na književnem polju.

Fran Erjavec.

KULTURA.

Vojna in književna produkcija. »La bibliographie de la France« je sestavila bilanco francoske književne produkcije med vojno in jo je primerjala s produkcijo v zadnjih predvojnih letih. Primerjava je zelo zanimiva in nam kaže, kako globoko je posegla vojna v francosko kulturno življenje:

leta 1911. je izšlo 11.652 knjig;

leta 1912. je izšlo 11.560 knjig;

leta 1913. je izšlo 11.640 knjig.

Leto 1914. ni vračunjeno ker ga je vojna pretrgala ravno v sredini. Štiri popolna vojna leta pa izkazujejo sledeče rezultate:

leta 1915. je izšlo 4274 knjig;

leta 1916. je izšlo 5062 knjig;

leta 1917. je izšlo 5054 knjig;

leta 1918. je izšlo 4484 knjig.

Torej skoro dvetretjinski padec. Ako še dodamo, da tvori velik del teh knjig tako zvano »vojno literaturo«, še le spoznamo, kak blagoslov je vojna tudi na kulturnem polju in se prepričamo, da devastacija duševnega imetja ni bila manjša nego ona povzročena materialni posesti. Zanimivo je tudi, da je bil v Franciji padec produkcije v letu 1918. skoro največji.

Mednarodna »Unija za varstvo duševnega imetja« opozarja v listu »Le droit d'auteur« na padec produkcije v letu 1918., ki ga lahko opazamo pri vseh vojujočih se narodih. Nekaj primerov!

Nemčija:

leta 1918. je izšlo 14.743 knjig;

leta 1913. je izšlo 35.078 knjig.

Francija je zgoraj. Amerika:

leta 1918. je izšlo 7686 knjig;

leta 1913. je izšlo 9085 knjig.

Anglija:

leta 1918. je izšlo 7716 knjig;

leta 1913. je izšlo 12.379 knjig.

V Italiji je padla knjižna produkcija napram predvojnim letom na polovico, drugod je še več. V nekaterih nevtralnih državah je padla za 10—20 odstotkov. Dvignila se je le na Danskem in menda v Češko-Slovaški.

C. K.

UMETNOST.

Delavske predstave v lanski sezoni. Govoriti o pomenu delavskih predstav ter o izobraževalni - vzgojni sili takih prireditev, bi bilo odveč. V dobi, ko se vse moderne države z jadrnimi koraki bližajo nacionalizaciji vseh produktivnih, gospodarskih in kulturnih institutov, je delavska ali uradniška ali dijaška predstava v sodobnem meščanskem gledališču samo skromen surrogat za nacionalizacijo tega najeminentnejšega, resnično vsem slojem naroda namenjenega instituta. Zakaj gledališče v sedanji obliki še davno ni last vsega naroda. S svojimi visokimi cenami bi ruinirolo našega malega človeka, ki bi hotel vsak mesec redno posečati vse operne in dramske novitete ter si pri tem zagotoviti vsaj za silo dostojen prostor. Zato prevladuje v širokih ljudskih, zlasti delavskih plasteh še vedno naziranje, da je

obisk gledališča za preprostega človeka več ali manj nepotreben luksuz, ki si ga dovoljuje lahko samo — izbranec kapitala. In, bogme, skoro da je res tako!

Zato je treba tembolj pozdraviti to koncesijo duhu časa, s katero je delavstvu — temu najbolj zanemarjenemu sloju — omogočen dostop v gledališče po nižani ceni. Samo tako bo tudi delavstvu postalo gledališče v istini to, kar bi že davno moralo biti vsem stanovom naroda, ki se smatra za kulturnega: resnična in globoka notranja potreba. Danes tega pri nas seveda še ni, a s smotrenim gojenjem izvestne literarne panoge, ki bi odgovarjala razpoloženjem in psihi delavskega sloja, ter z vestnim izbiranjem repertoarja delavskih predstav, se zgodi to gotovo prej ali slej.

Poglejmo tedaj, v koliko je repertoar delavskih predstav v lanski sezoni odgovarjal notranjim potrebam in razpoloženjem delavskih množic! Poudarili smo že, da je gledališče namenjeno vsem občanom in ne samo meščanom, prav tako pa je treba poudariti, da je gledališče najvernejše merilo vsakodobnih razpoloženj množic, ki ga razsodno dalekovidno vodstvo zasluži ne le iz konjunkturnih in komercialnih instinktov, marveč iz preproste zavesti, da je gledališče soustvarjajoč element vsega naroda, da govori torej z odra ves narod in da je treba v umetniško formo preliti nejasna razpoloženja širokih množic. Danes vró v množicah globoki, vulkanski potresi. Fanatično-strastno odklanjanje vseh starih vrednot, nič manj strastno iskanje nove vere v življenje, novega etosa, novih fundamentov družbi in državi — to je neutajljivi tok časa. Nov čas se boči nad grobišči pokopanih vekov. Nanovo se oblikujejo duše, za novo pot se orientirajo. Drzna, vseuničujoča revolucionarna gesta prevladuje. In kdo je bolj poklican, nego gledališče, da poda umetniško vaše zlito obliko tem našim razkljuvanim in razvalovanim, od mučnih in napornih iskanj ranjenim dušam?

Edino, kar nam je dalo slovensko gledališče v pretekli sezoni resnično našega in sodobnega, so bili Cankarjevi »Hlapci«.

Delavci so napolnili pri tej svoji predstavi gledališče do zadnjega kotička. Čutil sem, kako se je stopnjevalo zanimanje in sodoživljanje od akta do akta. Globok, vroč fluid je vezal občinstvo z igralci ter se prelival z odra v avditorij in spet nazaj. Zato so tudi aktérji stopnjevali svojo igro od akta do akta; sredi dejanja jih je z bučnim pritrditvjem prekinjalo občinstvo. To je bil eden najlepših najiskrenejših uspehov, kar sem jih videl v ljubljanskem gledališču. — Prav tako resnično naše in sodobne bi morale biti v drugih razmerah Gorkega dramatične slike »Na dnu«, le da zahtevajo za popoln užitek velike umetniške kulture, ne samo pri občinstvu, marveč še vse bolj na odru. Predstava je bila za naš ansambel bolj drznost, nego dogodek. Končno bi se kak literarni filister nemara škandaliziral, da se je delavstvo pri literarno tako manj vredni komediji, kakor je Nušičeva »Protekcija«, zabavalo in smejalo v toliki meri, da je kar dvakrat napolnilo gledališče. Jaz mu tega ne zamerim. Ali naj postane delavec kar čez noč literarni gourmand, ko vidimo, da je meščan, ki redno obiskuje gledališče, še desetkrat slabši v tem oziru?

Instruktivno in zanimivo pa je vsekar, če pogledamo, kako je delavstvo obiskovalo svoje delavske predstave. Tako vidimo, da so bile razprodane sledeče igre: Cankarjevi »Hlapci«, Andrejeva »Dnevi našega življenja«, Knoblochova satirična komedija »Favn«, Nušičeva »Protekcija« (dvakrat), otroški igri »Pepelka« in »Snegulčica« ter opera »Hoffmanove pripovedke«; srednje so bile obiskane: »Tat«, Petrovičev »Gozd«, Gogoljeva »Ženitev«, Gorkijev »Na dnu« ter opera »Rigoletto«; slabo obiskane: Ibsenova »Nora«, Šorlijev »Na robu«, Funtkov »Kristalni grad« ter Donadinijevo »Brezdno«. V nekaterih primerih je gledališko vodstvo samo zakrivilo slab poset, ker je javilo delavsko predstavo »Svobodi« v tako kratkem roku, da je ni bilo moči med delavstvom zadostno objaviti. Na to naj se ozira gledališko vodstvo pri delavskih predstavah v bodoči sezoni!

Fran Albrecht.

IZ UREDNIŠTVA.

S tekočo številko so prevzeli uredništvo „Naših zapiskov“ dr. Drag. Lončar kot glavni urednik; Alb. Prepeluh-Abditus, Fran Erjavec in Ivan Šlibar kot souredniki. Imenovani hočejo vzdržati revijo slejkopreje kot „svobodno tribuno za vse, ki imajo kaj povedati našemu proletarskemu narodu“, zato vabijo k sodelovanju vse naše kulturne delavce brez ozira na njih politično pripadnost. Rokopise naj se pošilja tudi v bodoče na: Uredništvo „Naših Zapiskov“, Ljubljana, poštni predal 91, ali pa izroča osebno enemu izmed urednikov.

Iz „Slovenske Socialne Matice“. Dne 18. julija 1920 dopoldne se je vršil v mali dvorani ljubljanskega Mestnega doma II. redni občni zbor Slov. Soc. Matice. Poročila starega upravnega sveta so pokazala, da se je imela boriti Matica v preteklem letu z velikimi materialnimi in tehničnimi težkočami, kakor vse take in podobne institucije. Vkljub temu je pa prebila Matica preteklo leto še dokaj ugodno. Izdajala je revijo „Demokracija“, nato „Naše Zapiske“ in založila par manjših publikacij. Denarno stanje izkazuje celo 721 K čistega dobička.

V bodoče namerava postaviti Matica svoje delo še na širšo podlago in ga vsestransko poglobiti, tako, da bo mogla v polni meri izvrševati one naloge, za katere je bila osnovana. Njen namen je slejkopreje raziskovati in bistriti aktualne politične, kulturne, socialne in gospodarske probleme, brez ozira na obstoječe politične stranke in frakcije. Vabimo tedaj v naš krog vse, ki nas hočejo pri tem našem stremljenju na en ali drug način podpirati.

V novi odbor so bili izvoljeni kot predsednik: dr. Dragot. Lončar; kot podpredsednik: Alb. Prepeluh; kot tajnik: Fran Erjavec; kot blagajnik: Zvonim. Bernot; kot odborniki pa: Pavel Flere, dr. Sagadin, Jak. Vehovec, Iv. Šlibar in Iv. Mlinar. Posebno skrb je sklenil posvetiti novi odbor naši reviji „Naši Zapiski“ ter izdajanju politično znanstvenih in politično vzgojnih publikacij, saj je tozadevna literatura na našem knjižnem trgu doslej skoro popolnoma neznan.

Vse to pa bo izvedljivo le tedaj, če bomo našli v naši najširši javnosti dovolj odziva in podpore. Vabimo tedaj v našo Matico vse, ki umevajo pomen in potrebo takega dela (delež 50 K, pristopnina 2 K). Enako apeliramo na vso javnost, da vzdrži in razširi z obilno naročbo našo revijo (naročnina celoletno 40 K in sorazmerno).

Vse tozadevne dopise je naslavljaljati na: „Slovenska Socialna Matica“, Ljubljana, poštni predal 91.

Tajništvo S. S. M.

Slovenska Socialna Matica

priporoča naslednje publikacije:

1. Dr. Bauer-Uratnik: POT K SOCIALIZMU, cena 2 K.
2. Štebi Alojzija: DEMOKRATIZEM IN ŽENSTVO, cena 1 K.
3. Bezruč-Albrecht: ŠLEZKE PESMI, cena 10 K.
4. * * *: POGLED V NOVI SVET, cena 1 K.
5. DEMOKRACIJA (Jugoslovanska številka), cena 3 K.
6. DEMOKRACIJA (Tržaška številka), cena 2 K.
7. DEMOKRACIJA (Cankarjeva številka), cena 3 K.
8. DEMOKRACIJA (Wilsonova številka), cena 3 K.
9. DEMOKRACIJA (Zasedeno ozemlje), cena 3 K.

Omenjene publikacije je dobiti po knjigarnah ali se pa naročajo neposredno pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal številka 91. V zadnjem slučaju je priložiti še po 50 vinarjev za poštnino.